

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

**Тема: ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЗНАТЬ ПРО
ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ І ВЖИТКУ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ
ЖИТТЯ ЗАСОБОМ ІГРОВИХ ВПРАВ**

Виконала:

Куницька Юлія Владиславівна,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
«25» листопада 2021 р.

Науковий керівник:

к.п.н. І.Г. Данильченко

Завідувач кафедри

_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: « » грудня 2021 р.

Оцінка _____
Підпис членів ЕК:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ З ПРЕДМЕТНИМ ДОВКІЛЛЯМ	
1.1. Проблема ознайомлення дітей дошкільного віку із предметним довкіллям у психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Особливості ознайомлення дітей третього року життя з предметами побуту і вжитку	19
1.3. Ігрові вправи як засіб формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя	27
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЗНАНЬ ПРО ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ І ВЖИТКУ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБОМ ІГРОВИХ ВПРАВ	
2.1. Виявлення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя	35
2.2. Система роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя	47
2.3. Перевірка ефективності системи роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ	66
Висновки до другого розділу	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Інтенсивні суспільні зміни та стрімка динаміка розвитку особистості висуває сучасні вимоги до виховання нової інноваційної людини XXI століття, яка буде постійно знаходитися в пошуку, здатна самостійно приймати нестандартні рішення, буде винахідливою та творчою.

У нормативних документах, зокрема Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», Законі України «Про дошкільну освіту», «Базовому компоненті дошкільної освіти» наголошено, що розвиток активної особистості дитини є пріоритетним. Водночас акцентується увага на необхідності формувати у підростаючої особистості життєвої позиції, розвивати елементарні форми самосвідомості, здатність здійснювати власний вибір, приймати відповідальні рішення.

Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти серед знань, якими має оволодіти дошкільник визначено – «виявляє обізнаність з предметами та їхніми властивостями, зокрема з матеріалами, з яких виготовляють речі; має уявлення про виготовлення предметів довкілля; знає та виконує правила техніки безпеки і роботи з інструментами. Розуміє важливість раціонального використання матеріалів, обережного ставлення до продуктів праці [1].

На сьогодні є істиною, що підґрунтя особистості закладається в ранньому дитинстві, а отже, виховувати, навчати дитину необхідно від самого її народження. Не досить уважне ставлення до дітей третього року життя може згодом негативно відобразитися на здоров'ї людини.

Аналіз досліджень щодо ознайомлення дітей трирічного віку з довкіллям засвідчує інтерес науковців до різних сторін цього феномену: використання пошуково-дослідницької діяльності (Н. Лисенко, Л. Парамонова, М. Поддяков, О. Поддяков та інші); ознайомлення з явищами неживої природи (С. Ніколаєва, Н. Ришова, П. Саморукова, І. Фрейдкін, Н. Яришева та ін.), суспільними явищами

(А. Богуш, Н. Гавриш, В. Ільченко, С. Козлова та ін.), фізичними залежностями (З. Богуславська, О. Запорожець, Т. Земцова, Л. Кларіна, Є. Корзакова, Л. Міщик та ін.); природно-предметного довкілля (Л. Зайцева, В. Логінова, Н. Рижова).

Наукові дослідження (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, та ін.) свідчать, що в дітей важливо формувати знання про різноманітні предмети та явища, загальноживані способи мисленнєвої діяльності. Учені наголошують на необхідності засвоєння дітьми не окремих предметних знань, а вміння їх об'єднувати на основі розумових дій. Така позиція щодо змісту ознайомлення з довкіллям ґрунтується на психологічних дослідженнях (І. Бех, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов), які акцентують увагу на дотриманні збалансованості складності знань. Дидактичний аспект проблеми пов'язується з визначенням загального змісту, методів і форм сенсорного виховання дітей раннього віку (Л. Артемова, К. Зворигіна, Л. Павлова, Е.Пілюгіна, О.Проскура, та ін.).

Науковці доводять, що цілеспрямоване ознайомлення з об'єктами навколишньої дійсності, їхніми властивостями сприяє здатності дітей трирічного віку узагальнювати й робити правильні висновки про прості міжоб'єктні зв'язки.

У процесі засвоєння знань можливе формування певного способу пізнання – від виокремлення предмета з-поміж інших до встановлення його зв'язку з ними. Діяльність із оволодіння об'єктами довкілля ставить дитину перед необхідністю аналізувати їхні окремі властивості в системі зовнішніх і внутрішніх функціональних зв'язків.

Важливим засобом формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя є ігрові прави, які мають на меті спонукати дітей до дій з предметами-знаряддями, правильного їх називання

Водночас аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що наявні науково-практичні дослідження не в повному обсязі висвітлюють питання щодо змісту, методів ознайомлення з предметним довкіллям. Запропоновані методики не забезпечують формування цілісних, узагальнених уявлень, які б сприяли

системності знань, допомагали успішному розв'язанню різноманітних навчальних та практичних ситуацій.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження «Формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ.

Об'єктом дослідження є процес формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей 3-го року життя.

Предметом дослідження є система роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ.

Для досягнення мети в дослідженні поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми ознайомлення дітей третього року життя із предметним довкіллям.

2. Розробити критерії, показники і виявити рівні сформованості в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку.

3. Розробити й експериментально перевірити систему роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ.

4. Розробити рекомендації вихователям щодо формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ.

Гіпотеза дослідження: формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ буде ефективним, якщо:

- створити предметно-розвивальне середовище, насичене різними предметами

- побуту і вжитку, зорієнтоване на потреби і можливості малюків;
- планувати в системі проведення ігрових вправ;
 - стимулювати бажання дітей гратися, використовуючи предмети побуту і вжитку.

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використовуються такі **методи наукового дослідження**: теоретичні – аналіз, порівняння й узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку; емпіричні – експериментальне дослідження рівнів сформованості в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку; анкетування вихователів щодо виявлення їхнього ставлення до проблеми формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ; аналіз календарних планів вихователів; спостереження за діяльністю дітей і вихователів ЗДО в процесі експериментально-дослідної роботи; педагогічний експеримент щодо реалізації системи роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ; статистичні – якісний і кількісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Базою дослідження виступив Олександрійський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 35.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що досліджено й науково обґрунтовано теоретичні засади формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ; виявлено критерії, показники й охарактеризовано рівні сформованості в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку; подальшого розвитку дістала система роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ.

Практичне значення дослідження: розроблено діагностувальну та

експериментальну систему роботи з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, в процесі підготовки вихователів закладів дошкільної освіти у ЗВО I-IV рівнів акредитації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження викладено у виступах на науково-практичних конференціях: III Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (18-19 березня 2021 р., м. Глухів); щорічній звітній науковій конференції учнів та здобувачів вищої освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка із заочною участю (11-12 березня 2021 р.); XVI Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика» (10-11 березня 2021 р., м.Полтава); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Педагогічна освіта у вимірі інноваційних освітніх реалій» (11-12 травня 2021 р., м. Одеса); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Технології виховання і розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти (22.09.2021. м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у двох публікаціях.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ З ПРЕДМЕТНИМ ДОВКІЛЛЯМ

1.1. Проблема ознайомлення дітей дошкільного віку із предметним довкіллям у психолого-педагогічних дослідженнях

Перші три роки життя вчені (Н. Лисенко, Л. Парамонова, М. Поддяков, О. Поддяков та інші) виділяють в особливий період – період раннього дитинства. Це підґрунтя загального розвитку дитини, період усіх людських починань, основа, фундамент у формуванні людської особистості.

У ранньому дитинстві закладаються основи фізичного, розумового, морального, естетичного становлення особистості.

За темпами розвитку, насиченості оволодіння вміннями й навичками цей вік має перевагу перед наступними періодами дитинства.

Як зазначає П. Саморукова, за перші три роки життя відбуваються не тільки кількісні, але й якісні зміни: формуються елементи самосвідомості, мовлення, мислення: дитина активно засвоює соціальний досвід, оволодіває різними практичними діями, стає суб'єктом діяльності. У цей період складаються такі ключові якості, як пізнавальна активність, довіра до навколишнього світу, доброзичливе ставлення до людей тощо. Проте ці якості та здібності не виникають автоматично як результат фізіологічного дозрівання. Їх становлення потребує певних форм спілкування дорослої людини з дитиною та їхньої спільної діяльності [26].

Малюка здебільшого цікавить усе, що перебуває в полі його зору. Кожний предмет, що потрапляє дитині на очі, притягує її до себе. При цьому вона не просто розглядає предмет, а прагне одразу діяти з ним. Адже в період раннього дитинства сприймання й дія нерозривно пов'язані. Аби правильно скеровувати предметну діяльність малюків необхідно знати особливості її становлення та розвитку [17].

Провідною діяльністю дітей раннього віку, як відомо, є предметна. Це діяльність, спрямована на оволодіння виробленими в суспільстві способами використання різноманітних «культурних» предметів: знарядь праці, іграшок, посуду, меблів тощо. До предметних дій дитина переходить від маніпуляцій із предметами. На відміну від маніпулятивних дій, предметні потребують використання предмета за його суспільним призначенням.

Межі активності дитини в оволодінні простором та предметами в ньому, як зауважує Л.Зайцева, значно розширює вміння самостійно пересуватися, яке дитина активно опановує на перетині першого та другого років життя. Світ, що по-новому відкривається перед дитиною, яка щойно навчилася ходити, дає їй змогу самостійно досліджувати все нові й нові предмети. Цікавість, прагнення дитини до всього торкнутися і все пізнати доступними способами змушують її досягати бажаного [18].

У дитини з'являється доступ до предметів, які дорослі використовують з певною метою. Кожен такий предмет має своє призначення, про яке дитина при перших контактах з ним не має уявлення. Лише за допомогою дорослого малюк може виконати дію, що відповідатиме функції предмету і дасть змогу отримати певний результат.

Як зазначає Л. Міщик, процес оволодіння дитиною предметними діями має таке загальне значення:

- виникають самостійні дії дитини з предметом, які співвіднесені з діями дорослої людини – дорослий стає зразком для наслідування;
- змінюється характер орієнтації дитини в нових умовах взаємодії з предметним світом – із «Що це?» на «Що з цим можна робити?»;
- дитина опановує суспільні функції предметів [28].

Д. Ельконін виокремив та дослідив чотири етапи в розвитку предметної діяльності в ранньому віці [24].

На першому етапі оволодіння предметними діями для дитини мета і дія між собою поєднані. Вона бачить предмет, але як діяти з ним не усвідомлює. Визначення суспільної функції предмета і є мета. Дитина виконує все разом з дорослим.

На другому етапі спільні дії частково розділяються. Дитина визначає функцію певного предмета, усвідомлює як діяти: ложкою їдять, олівцем малюють, лопаткою копають пісок тощо. Проте, щоб дія була успішною, дитині все ще потрібна допомога дорослого.

Дорослий допомагає утримувати наповнену ложку в горизонтальному положенні; підтримує аркуш паперу рукою, аби він не ковзав під час малювання тощо.

На третьому етапі дії дитини стають самостійними. Вона вже знає призначення предмета і як ним діяти. Вона здатна стежити за діями дорослого з предметом від початку до кінця, а відтак відтворювати їх. Це надзвичайно важливий крок у розвитку дитини, оскільки орієнтувальна частина дії відділяється від виконавської [14].

Як зазначає О. Запорожець, функціями дорослого на цьому етапі є контроль і оцінювання дії, яку виконує дитина. Демонстрування дитині способу виконання певної дії дорослий обов'язково має супроводжувати словесним поясненням. Мовчазний показ потребує значної кількості повторень, а підкріплену словом дію дитина засвоює значно швидше. На цьому етапі для дитини характерне абсолютне дотримання способу і правил використання предмета, що яскраво проявляється в її поведінці [15].

Із виникненням у дитини здатності діяти за словесною вказівкою дорослого, як зауважує С.Козлова, стає можливим узагальнення дії, її відокремлення від відомого дитині предмета і перенесення на інші предмети такого самого призначення. Таку дію можна називають власне самостійною дією дитини, оскільки малюк засвоїв загальний зміст дій із певним видом предметів: ложкою

їсти, зі склянок пити тощо. Коли дитина «побачила» дію, відокремила її від предмета, вона бачить дорослого («Дивись, як це роблю Я»), а також саму себе («Я пишу, як тато», «Я мию посуд, як мама») [19].

На цьому етапі відбувається узагальнення предметів за їх призначенням. У дитини з'являється вміння зіставляти свої дії з діями дорослих, сприймати їх як зразок для наслідування. Поступово дитині стає доступним вільне використання предмета з урахуванням його основної функції.

Разом із загальними закономірностями становлення предметної діяльності існують індивідуальні особливості, які проявляються в термінах появи, темпі і характері розвитку тих чи тих умінь і навичок. Визначальним чинником при цьому є соціальне середовище, в якому зростає малюк.

Становлення предметної діяльності Д. Ельконін розглядав у двох планах:

- розвиток дитячої самостійності;
- розвиток засобів і способів орієнтації дитини в умовах здійснення предметної дії [22].

У процесі ознайомлення із різноманітними побутовими предметами, іграшками та способами їх використання, як відмічає Н. Рижова, дитина оволодіває двома видами предметних дій: діями зі знаряддями і діями співвіднесеннями [31].

Знаряддєва предметна дія – це дія, яка для свого виконання потребує застосування певного спеціального предмета – знаряддя. Специфіка такої дії дій полягає в тому, що в процесі її виконання один предмет (знаряддя) використовують для впливу на інший. Так, дістати м'ячик з-під канапи можна палицею, насипати пісок у відерце – лопаткою.

Дитина в ранньому віці ознайомлюється лише з деякими найелементарнішими знаряддями – лопатками, олівцями тощо. Але й це, як наголошує М. Поддяков, має надзвичайно важливе значення для її психічного розвитку. Засвоюючи способи використання елементарних знарядь, дитина

водночас поступово починає засвоювати: впливати на речі можна не лише руками, ногами, зубами, а й створеними спеціально для цього предметами [35].

І. Фрейдкін, зазначає, дитині вже в ранньому віці необхідно засвоїти принцип застосування певного знаряддя, яке виконує роль посередника між рукою і тим предметом, на який спрямована дія. Знаряддєві дії переорієнтовують руку дитини – рухи руки підкорюються кінцевій меті діяльності. Дитина опановує зразки функцій певних предметів, одночасно засвоює правила поведження з ними – усвідомлює доцільність дії [36].

Складність виконання знаряддєвої дії, полягає в тому, що дитина має навчитися, за висловом П. Гальперіна, діяти не за логікою руки, а за логікою самого знаряддя, тобто пристосувати рухи руки до його властивостей. На початковому етапі дитина застосовує знаряддя як продовження руки, і лише згодом рухи руки починають підлаштовуватися до «логіки знаряддя» [12].

Загалом поняття «знаряддєва дія» – значно ширше, ніж просто предметна, практична дія. До знаряддєвих дій В. Логінова відносить усне й писемне мовлення, математичні формули, загалом усе, що створили і створюють люди для життя в суспільстві, що розширює для них можливості пізнання світу [24]. Такі знаряддєві дії дитина, опанує в майбутньому. Найпершим знаряддям, яке в українській культурі використовує малюк, зазвичай стає ложка. Пізніше він починає користуватися олівцем, лопаткою, іграшковими інструментами тощо. Знаряддєві дії – найважливіший різновид дій у складі предметної діяльності [24].

Особливість знаряддєвої дії, як зауважує В. Логінова, полягає ще й у тому, що спосіб її застосування не є очевидним. Дитина, яка вперше побачила той чи той предмет, не здатна навчитися використовувати його за призначенням без допомоги дорослого. Коли малюк бере до рук брязкальце (іграшку), воно саме видає звуки, начебто ознайомлюючи дитину зі своїми властивостями. У предмета-знаряддя властивості не очевидні. Тому в період раннього віку важливою є роль дорослого, який допомагає дитині відкривати навколишній світ [24].

Мета дій співвіднесення полягає у приведенні двох або декількох предметів чи їх частин у певні просторові відношення. Це, наприклад, складання мотрійок, вежа із кілець, закривання коробок різними за розмірами кришками, складання геометричних фігур у коробку з різними за формою отворами тощо.

Діти отримують неабияке задоволення від таких ігрових дій та вправ. Проте самостійно скласти предмет із частин дитина раннього віку ще не може – на допомогу їй має прийти дорослий. Він повинен надати дитині зразок дії, навчити її порівнювати. Наприклад, кільця вежі чи елементи мотрійки співвіднести за величиною [25].

У який спосіб дитина виконуватиме ці дії, як стверджує Л. Парамонова, - залежить від дорослого, який навчає. Важливо, щоб дитина навчилася збирати ціле із частин на основі примірянь «на око». Увага дорослого до дій дитини й відповідне заохочення діють як могутнє підкріплення і сприяють добиранню дитиною ефективних маніпуляцій і відкиданню не результативних [37].

По мірі вправляння дитини предметна дія стає значно узгодженішою – з'являються елементи орієнтування, реалізації і контролю. Як стверджують науковці Д. Ельконін та Ф. Фрадкін, предметна дія розвивається і по лінії узагальнення. Дитина переносить дію на інший подібний предмет (узагальнення функцій), в іншу ситуацію (узагальнення предмета). Перенесення й узагальнення дії потребує розвитку орієнтування дитини в предметах і ситуаціях. Виникає необхідність зіставлення властивостей нового предмета чи ситуації з уже відомими. При цьому відбувається їх уподібнення, а на цій основі – перенесення дії з ними [41].

Дослідниця О. Дибіна переконана, що предмети є, з одного боку, знаряддям ігрової та предметної діяльності дитини, з іншого – джерелом пізнання творчості дорослих. Учені (Є. Тихеева, В. Гербова, О. Ушакова) вважають, що предмети можна використати як об'єкти для розвитку мовлення дошкільників або як засіб

для розвитку сенсорних здібностей та елементарних математичних уявлень (Г. Леушина, Л. Венгер, М. Поддяков) [55, с. 115–123].

Серед розмаїття предметного довкілля важливим, як стверджує Є.Тихеева, для дитини є безпосереднє оточення, середовище в якому вона живе, ті різноманітні предмети побуту (посуд, меблі, одяг, електроприлади, сірники, плитка тощо), що слугують для задоволення різних потреб людини [18].

Визначаючи предметний світ сукупністю усіх предметів, психологи (З. Богуславська, О. Запорожець, Т. Земцова, Л. Кларіна, Є. Корзакова та ін.) окреслюють такі їхні властивості: форма, величина, колір, матеріал, будова, функція, призначення, історія створення й перетворення [49, с. 303–310]. Форма предмета розглядається як просторова ознака, яка виражається в зовнішніх обрисах і отримала узагальнене відображення в геометричних фігурах.

Функцію предмета В. Логінова розуміє як спосіб використання предмета людиною, а призначення – як здатність задовольнити певні потреби людини, те, заради чого вони створені. Автор наголошує, основна ознака предмета – він є результатом праці, продуктом діяльності людини [28, с. 24]. Предметний світ як суспільно-історичне явище є поліфункціональним. Науковець Н.Яришева серед функцій предметного світу виділяє пізнавальну, інформативну, комунікативну, регулятивну, аксіологічну та виховну [43].

Через предмети розкриваються різні сторони життя людини: праця, побут, мистецтво. Пізнаючи предметний світ, дитина дізнається про якості і властивості світу загалом: істотні та неістотні [43].

Дитина входить у світ предметів і вчиться вільно спілкуватися з ними, що у свою чергу, як зазначає Н. Рижова, впливає на засвоєння нею соціальних норм поведінки. Автор наголошує, що саме в ігровій, художній та трудовій діяльності дитина реалізує свої взаємозв'язки з іншими людьми через предмети, а взаємозв'язки з предметами – через людину, оскільки в процесі діяльності дитині

відкриваються не лише фізичні властивості предметів, але й ті ознаки, яких вони набувають у процесі діяльності людини, тобто те, заради чого вони створені [30].

У засвоєнні та виконанні дитиною предметних дій полягає сутність предметної діяльності, яка стає провідною впродовж раннього дитинства, є важливим новоутворенням вікового періоду і має вирішальне значення в розвитку дитини на 2–3-му роках життя.

У процесі онтогенезу предметним діям дитини передують маніпуляції з предметом.

Маніпуляції (від лат. *manipulus* – жменя, пригорща; *manus* – рука) – виконання руками різноманітних дій з предметами: їх обмацування, обертання, перекладання, струшування, кидання тощо [17, с. 45].

Натомість, зауважує Є. Корзакова, маніпуляції враховують тільки зовнішні властивості речей незалежно від їх призначення: дитина котить усе кругле, стукає всім твердим, стискає все м'яке. Предметні дії ж передбачають використання предметів за їх призначенням. До них дитина переходить від маніпуляцій з предметами [27].

Вирішальна роль у засвоєнні дитиною предметних дій належить дорослому. Оскільки функціональне призначення речей є їх прихованою властивістю, воно не може бути виявлене шляхом простого маніпулювання.

Тільки дорослий може допомогти дитині дізнатися про призначення предметів, показати прийоми їх використання. Він бере участь у її діяльності як організатор, помічник і старший партнер. Предметна дія виконується дитиною раннього віку або в присутності дорослого, або за його дорученням. При цьому дорослий виконує функції носія способу дії, заохочуючи або не заохочуючи ті чи інші прояви активності дитини щодо предмета. Тільки відповідність дії зразку дорослого може слугувати критерієм правильного використання предмета [27].

Отже, засобом здійснення предметної діяльності виступає ситуативно-ділове спілкування з дорослим, у ході якого дитина оволодіває призначенням предметів, вчиться діяти з ними так, як прийнято в суспільстві.

У формуванні самостійної предметної діяльності дитини О. Поддяков виокремлює три етапи:

1) предметні маніпуляції 5-6-місячних дітей, які через 2-4 місяці перетворюються на орієнтувальні дії;

2) предметно-специфічні дії, що виникають наприкінці першого року життя, вони відрізняються від маніпуляцій та орієнтувальних дій, оскільки мають на меті отримання зовнішнього результату; поступово дитина засвоює правильні дії з предметами: м'яч котить, автомобіль штовхає, ляльку кладе на ліжко, піраміду збирає і розбирає;

3) виникнення предметно-опосередкованих дій, для виконання яких використовують знаряддеві операції (діти з початку 2-го року життя їдять за допомогою ложки, використовують візочок для катання ляльки, машинки для перевезення кубиків) [28].

Формування предметних дій пов'язане зі зміною характеру орієнтувальної діяльності дитини. На перших етапах розвитку предметної діяльності дія і предмет тісно пов'язані між собою: дитина може виконувати засвоєну дію лише з призначеним для цього предметом.

Відокремлення дії від предмета відбувається поступово, внаслідок чого діти набувають здатності виконати дію з предметами, яка їм не відповідає, або використати предмет не за прямим призначенням, як предмети-замінники [28].

Отже, на першому етапі дитина може виконати будь-які відомі дії з предметом; на другому – предмет використовується тільки за прямим призначенням; на третьому – відбувається вільне використання предмета на основі знання дитиною його основної функції.

С. Новосьолова акцентує увагу на тому, що значущими для розвитку дитини є співвідносні та знаряддеві дії. Співвідносні дії – дії, мета яких полягає у приведенні двох або декількох предметів, їх частин у певні просторові відношення. Співвідносні дії виконує дитина, складаючи пірамідку з кілець, вкладаючи мотрійку в мотрійку, використовуючи конструктори, закриваючи коробки кришками.

Знаряддеві дії – дії, в яких один предмет (знаряддя) використовується для впливу на інші предмети. Вони ознайомлюють дитину із найпростішими знаряддями (ложкою, чашкою, совком, лопаткою, олівцем), діями з ними, водночас активізуючи пізнавальні процеси, розвиваючи вправність рук [25].

Знаряддя є своєрідним посередником між рукою дитини і предметами, на які потрібно впливати. Систематичне вивчення процесу становлення знаряддевої дії дозволило П. Гальперіну виділити головні її стадії:

- 1) стадія цілеспрямованих спроб здійснення дії;
- 2) стадія очікування, в процесі якої дитина ніби «очікує» появи певного положення використовуваного знаряддя;
- 3) стадія нав'язливого втручання – характеризується наполегливістю в прихильності до одного і того ж способу дії;
- 4) стадія об'єктивної регуляції – поява орієнтування дії на об'єктивні матеріальні умови предметної ситуації [15, с. 16].

На думку Д. Ельконіна, предметна дія дитини розвивається в двох напрямках. По-перше, це перехід від спільного з дорослим виконання дії до самостійного, що призводить до виділення дорослого як зразка дії, з яким малюк починає себе порівнювати. По-друге, розвиток засобів і способів орієнтації самої дитини в умовах здійснення предметної дії. Друга лінія призводить до оволодіння способом використання предмету і виникнення ігрової дії, яка цей спосіб відображає. В результаті в дитини виникає предметне ставлення до дійсності, яку вона розуміє як сукупність предметів з певним призначенням і функціями [22].

Оволодіння предметною діяльністю суттєво, як зазначає Н. Гавриш, впливає на психічний розвиток дитини в ранньому віці [2]. Найбільше вона сприяє розвитку пізнавальних процесів дитини, адже в діях з предметами формуються способи сприймання, сенсорні передеталони. В предметній діяльності зароджується інтелектуальна діяльність – наочно-дійове мислення в найпростіших формах, активно розвиваються мисленнєві операції (аналіз, порівняння, узагальнення). Наприклад, від одного до двох з половиною років розвиток узагальнень долає три етапи:

1) ранні наочні узагальнення – дитина групує предмети за найяскравішими ознаками, найчастіше кольором, предметними діями вона ще не володіє;

2) об'єднання зорових і дотикових образів у цілісне уявлення, початок виокремлення предметів; усі ознаки предметів на цьому етапі однаково значущі, дитина ще не відокремлює основні, стійкі ознаки від другорядних, мінливих;

3) початок формування загальних понять; з усіх ознак предметів, які порівнюються, дитина вирізняє найсуттєвіші і постійні. Ця елементарна мисленнєва операція спочатку виявляється в розрізненні, а потім у порівнянні предметів за кольорами, формами, величиною [22].

У процесі предметної діяльності активно розвивається і мовлення дитини. На адаптацію до нових умов, розвиток її інтелектуальних, особистісних якостей особливо позитивно впливає спілкування з дорослими.

Отже, в ранньому віці дитина оволодіває предметною діяльністю, в якій гармонійно розвиваються всі складники психіки дитини і формуються базові якості особистості – самостійність і незалежність.

1.2. Особливості ознайомлення дітей третього року життя з предметами побуту і вжитку

Організація освітньої роботи з дітьми дошкільного віку на сьогодні є однією із пріоритетних завдань держави і освіти. Оскільки дитина в освітньому просторі розглядається не як пасивний об'єкт, на який здійснюється вплив, а активний творчий суб'єкт – це вимагає створення розвивального середовища для її самовиявлення, самореалізації і самоствердження.

Дошкільний вік є періодом, який відіграє особливу роль у пізнанні дитиною світу загалом, й предметного світу, зокрема. У зв'язку з цим важливим є пошук принципово нового змісту, методів навчання, для самостійної діяльності, який сприятиме розвитку в неї пізнавальної та практичної активності, розвиватиме початки творчості.

Зважаючи на особливості розвитку дітей раннього віку, важливо створити в ЗДО розвивальне середовище.

М. Монтесорі однією з перших акцентувала увагу на проблемі розвивального середовища; найважливішою передумовою розкриття внутрішнього потенціалу дитини вважала вільну самостійну діяльність у створеному педагогом просторово-предметному середовищі. Тому, на її думку, завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів саморозвитку й ознайомленні її з правилами користування ними. «Без відповідного середовища немає конструктивної діяльності дитини, – писала М. Монтесорі. – Оточення дитини – це не просто поєднання предметів для ігор або якогось їх застосування, оточення мусить мати цілісну форму (образ) і орієнтуватись на цілісне сприйняття дитини, а не на суму його можливостей» [56, с. 136-141].

Щодо підбору іграшок, матеріалів та атрибутів для дітей у закладі дошкільної освіти (предметне або предметно-ігрове середовище), С. Русова радила облаштувати такі осередки для діяльності, де «дитина почуває себе вільно;

зацікавлена всім, що їй так легко зрозуміле...» [47, с. 304]. Враховуючи особливості сприймання дітьми дошкільного віку навколишнього світу, С. Русова зазначала, що їм важко зосереджуватись і довгий час утримувати увагу на чомусь одному, «їх цікавість перебігає з одного предмета на інший і треба йти за ними, а не вести за собою або програмою». Тому, головною умовою створення предметно-ігрового середовища С. Русова вбачала облаштування в дитячому садку осередків з достатньою кількістю «речей» для діяльності з ними.

Як зазначає М. Коськова, необхідно створити в закладі дошкільної освіти – як у груповій кімнаті, так і на майданчику – функціональні куточки (центри, зони), в яких розміщувати матеріали для стимуляції розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів і здібностей. Обладнання має бути розраховане насамперед на практичну діяльність дитини, пов'язану з її побутом, щоб поступово готувати малюка до життя, а також сприяти його фізичному та психічному розвитку [44]

Для створення такого середовища, як зауважує В. Логінова, вихователів необхідно знати функціональні можливості ігрового матеріалу, вміти формувати ігротеку групи, розподіляти її на куточки (центри, зони). Іграшки повинні відповідати вікові дітей, характеру їхньої діяльності [30].

Л. Венгер визначив основні вимоги до обладнання ігрових куточків (центрів, зон), серед них:

1. Усі іграшки, матеріали, атрибути, предмети-замінники об'єднуються за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно-ігрової діяльності дітей (сюжетно-відображувальної, будівельної, рухової тощо).

2. Більшість дидактичних матеріалів, іграшок та картинок мають бути поліфункціональними, тобто використовуватися по-різному, залежно від мети діяльності.

3. Усі іграшки, незалежно від їхньої класифікаційної приналежності, групуються так, щоб вони відповідали за розмірами одна одній, зростові дітей і стаціонарному предметному оточенню, в якому малята зазвичай граються.

4. Середовище має містити як відомі дитині компоненти, так і нові, незнайомі, які забезпечують її пізнавальний розвиток. Поповнюючи обладнання в куточку, вихователь має дотримуватися принципу поступового ускладнення, тобто вносити в групу нові іграшки згідно з вимогами програми та тими знаннями, яких діти набувають на заняттях. Кожну нову іграшку слід обов'язково обіграти, зробити дітям сюрприз [7].

Рівень інформативності середовища досягається урізноманітненням тематики (від приготування їжі для ляльки до її лікування тощо).

Предметно-ігрове середовище, як зауважує Л. Божович, має бути динамічним і мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також щоб забезпечувати свободу дій. Усе обладнання має постійно оновлюватися, видозмінюватися і легко переноситися з одного центру в інший [3].

О. Леонт'єв зазначає, що однією з основних умов створення в закладах дошкільної освіти будь-якого типу розвивального довкілля для дітей раннього віку має бути опертя на особистісно орієнтовану модель взаємодії між педагогом і дітьми [22]. Це означає, що пріоритетною метою виховання є формування гармонійної і всебічно розвиненої особистості; завдання педагога полягає в забезпеченні інтересів дитини у задоволенні її природних нахилів і потреб; дорослий у своїй педагогічній діяльності керується положенням: «Не поруч, не над, а разом» [22]. А тому для реалізації цієї моделі в середовищі, що оточує малюків, мають бути створені умови для повноцінного інтелектуального, морального та естетичного розвитку особистості, її гуманізації.

Предметно-ігрове середовище, в якому діє дитина переддошкільного віку, має бути для неї невичерпним, інформативним, здатним задовольняти потреби в новизні. Основою розвитку дитини є практичні цілеспрямовані дії, ігрова діяльність, під час яких малюк сприймає предмети і явища навколишньої дійсності, усвідомлює зв'язки між ними. Тобто середовище має бути джерелом збагачення дитячої діяльності.

Л. Лохвицька обґрунтувала основні принципи облаштування розвивального середовища для дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти [32, с. 159–169].

Принцип взаємодії полягає в тому, що провідною умовою сенсорного розвитку дитини раннього віку є встановлення позитивних стосунків між нею і вихователем. Для реалізації даного принципу важливо створити в групі дітей доброзичливу психологічну атмосферу (доброзичливе спілкування між педагогом і дітьми) та обладнати групові кімнати меблями різної висоти, щоб і вихователь, і діти мали можливість наближатися до них.

Принцип активності, самостійності й творчості. Суть даного принципу в тому, що в дітей, які взаємодіють в організованому предметно-ігровому середовищі, можуть розвиватися їхні інтереси, певні риси характеру, емоції та почуття. Під час практичної діяльності діти виконують завдання різного ступеня складності, вчаться досягати бажаного результату, проявляють наполегливість, ініціативність, вносять елементи новизни. Таким чином, діти активно пізнають навколишній світ, у них розвиваються інтелектуальні, вольові та емоційні здібності, відбувається сенсорний розвиток.

Принцип динамічності. Відповідно до цього принципу предметне довкілля, яке оточує дитину, змінюється залежно від її віку, індивідуальних особливостей, пори року, тем, які вивчаються. Так, діти трьох років можуть самостійно вносити зміни в куточки розвивального середовища. Вони приносять з дому цікаві речі, альбоми, вироби, виготовлені батьками, щоб доповнити й збагатити інтер'єр групової кімнати дитячого садка. Завдання ж вихователя – зберегти цілісність розвивального середовища, не перевантажувати дітей великою кількістю іграшок та атрибутів, сприяти раціональному їх використанню.

Принцип вільного центрування реалізується через створення різних куточків залежно від програми навчання і виховання дітей. Це дає їм змогу займатися одночасно різними видами діяльності за власними бажаннями та інтересами, не заважаючи одне одному. Діти також мають можливість за власним бажанням

переходити від одного центру діяльності до іншого, від спокійних занять до активних.

Принцип емоційного комфорту зорієнтований на створення в групі позитивної атмосфери, в якій би дитина почувалася психологічно врівноваженою. Для цього бажано оформити предметно-ігрове середовище репродукціями картин, живими та штучними квітами, настінними керамічними тарілками, декоративними виробами, виробами дітей та їх батьків тощо.

Принцип естетичності. Відповідно до цього принципу у предметно-ігровому середовищі має бути дібране обладнання за кольором, формою, розмірами, оптимально розміщені предмети. Це сприятиме формуванню в дітей художнього смаку, естетичних почуттів.

Принцип зв'язку з реальним життям. Згідно з ним розвивальне предметне середовище повинно відповідати сучасним вимогам, тобто соціокультурним особливостям суспільства, в якому діти живуть. Мова йде про забезпечення середовища сучасною технікою або її іграшковими аналогами, сучасними художніми засобами; врахування належності дітей до певного етносу, культури і побуту рідного народу. А тому предметно-ігрове середовище в закладах дошкільної освіти різних регіонів України повинно мати свої особливості.

Принцип урахування вікових особливостей дітей полягає в тому, що матеріали в розвивальне середовище добираються і розміщуються залежно від віку вихованців. Оскільки дії з іграшками є першими практичними діями дітей раннього віку, то вони повинні задовольняти і стимулювати їх потребу у рухах, роботу аналізаторів. У зв'язку з тим, що організм дитини розвивається поступово, то і її іграшки також повинні «розвиватися» поступово. Основна вимога до іграшки дитини раннього віку – її безпечність для здоров'я малят, тобто всі іграшки та матеріали повинні бути сертифіковані.

Як зазначає Н. Ветлугіна, іграшки, які входять у життя малюка на першому-другому місяцях життя, мають сприяти насамперед розвитку зору та слуху. Це

можуть бути яскравий великий легкий м'яч або повітряна куля, які підвішуються над ліжком дитини на відстані 50 см від очей [12].

Коли дитині виповниться два-два з половиною місяця, їй пропонують великі персоніфіковані (ляльки, ведмедики) та сюжетні іграшки, які розміщують біля ліжка чи манежу; звукові іграшки: брязкальця, дзвіночки, дрібні іграшки, які можна схопити рукою. Починаючи з п'яти-шести місяців, дітям дають іграшки, виготовлені з різних матеріалів: пластмаси, гуми, дерева (м'ячики різних розмірів, ляльки, фігурки тварин з чітко вираженою тілобудовою). Усі іграшки мають бути зручними для утримування в руці дитини. Із семи-восьми місяців дітям пропонують іграшки і предмети для вкладання, відмінні за кольорами, розмірами і матеріалами, сюжетні і транспортні іграшки (каталки, машинки тощо). Восьми-дев'ятимісячним малюкам можна давати іграшки, які сприяють оволодінню способами зіставлення дій (закриванням, нанизуванням). На кінець першого року життя малюк здатний засвоїти предметні дії, складаючи пірамідки, вчиться виконувати дії, спрямовані на інший предмет.

Починаючи з другого року життя, дітям можна пропонувати всі види іграшок: образні, транспортні, заводні, музичні, дидактичні, іграшки-меблі, фігурки тварин, будівельні набори, іграшки спортивного характеру [4].

Одна з основних вимог до іграшки для дітей раннього віку – її безпечність для здоров'я малят. Іграшки повинні мати сертифікат якості. Якщо такого сертифікату немає, немає й гарантії, що іграшка відповідає санітарно-гігієнічним нормам, установленим Міністерством охорони здоров'я України, а саме: що вона зроблена з матеріалів, нешкідливих для здоров'я малюків (тобто таких, що не викликають алергію та не спричиняють отруєння в разі потрапляння до рота), не ламка, не містить дрібних деталей, які можна легко від'єднати, та гострих виступів, якими малюк може себе поранити (до речі, зовнішні ознаки безпечності іграшки можна перевірити й самому).

Л. Лохвицька обґрунтувала вимоги, яких необхідно дотримуватися при створенні предметно-розвивального середовища, а саме [32, с.159-169]:

– усі предмети, іграшки в ігровому середовищі треба об'єднати за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно-ігрової діяльності дітей;

– дидактичні матеріали, іграшки, картинки потрібно використовувати відповідно до мети діяльності;

– іграшки необхідно групувати так, щоб вони відповідали предметному оточенню, в якому діти граються та за розмірами зросту дітей;

– середовище треба обладнати не лише знайомими дитині предметами, об'єктами, але й новими, незнайомими, для забезпечення її пізнавального розвитку. Ігровий куточок вихователь поповнює, враховуючи принцип поступового ускладнення, з дотриманням вимог програми і спираючись на вже набуті на заняттях сенсорні знання дітей. Кожна нова іграшка подається дітям як сюрпризний момент і потім її обов'язково треба обіграти;

– інформативність середовища досягається за рахунок урізноманітнення його тематики: діти не тільки готують їжу для ляльки, доглядають, але й лікують її;

– предметно-ігрове середовище повинно бути динамічним і мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також, щоб забезпечувати їм свободу дій. Усе обладнання необхідно постійно поновлювати, видозмінювати і повинно легко переноситися з одного центру в інший.

Облаштування розвивального середовища для дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти, як зауважує О. Дибіна, має починатися з роздягальні. Щоб зробити її затишною і привабливою, шафи, в яких зберігаються речі малюків, можна пофарбувати в різні кольори, а зверху на них розмістити великі яскраві іграшки, які привертатимуть увагу малюків. На стінах роздягальні науковець пропонує повісити ілюстрації або картини із зображенням пір року чи панно на теми дитячих казок. Групову кімнату рекомендує прикрасити квітами, поставити

акваріум з рибками, клітку з пташками. Усі значущі для дітей фрагменти інтер'єру мають розміщуватися на рівні зросту малят, щоб вони могли їх краще роздивитися і їм було легше діставати все, що може знадобитися для виконання тих чи інших дій. Бажано, щоб над столом у груповій кімнаті висів каскад різноколірних фігурок – це приваблюватиме дітей і сприятиме зосередженню їхньої уваги [54].

Матеріали, які створюють предметне середовище, мають зберігатися на поличках або в шафах, до яких дитина матиме вільний доступ.

Отже, розвивально-ігрове середовище повинно забезпечувати розвиток дітей раннього віку, надавати їм можливість вільно маніпулювати предметами, іграшками, конструювати будь-які моделі, виконувати творчі завдання.

Організація розвивального середовища в закладі дошкільної освіти для дітей раннього віку має свої особливості, які зумовлені насамперед психологією та фізіологією дітей даного віку. Діти цього вікового періоду непосидючі, швидко змінюють види діяльності, в них переважає «схоплювальне» сприйняття (тобто малюки намагаються «ухопити» якомога більше інформації). Вони надзвичайно спостережливі, чутливі та сприйнятливі, в них яскраво виражена потреба в рухах, а з часом – в активних діях [39, с. 138].

Отже, розвивальне середовище для дітей раннього віку – це динамічний і змінний простір, який забезпечує рухові і пізнавальні потреби кожної дитини. Вдало організоване, воно дає можливість здійснювати виховання й навчання, орієнтуючись на кожну конкретну особистість; об'єднувати дітей у групи за здібностями та можливостями; заохочувати дітей до різних видів діяльності з використанням різноманітних матеріалів, що сприяє швидшому пізнанню малятами навколишнього світу.

Для формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя важливими є організація та проведення педагогами своєчасної освітньої роботи, зокрема ігор-занять у предметно-розвивальному середовищі. В

цій віковій групі переважають підгрупові (8-10 дітей) ігри-заняття тривалістю до 15 хвилин.

Для реалізації освітніх завдань, крім ігор-занять, доцільно використовувати широкий спектр засобів освітнього впливу (різні види ігор, художня література, природа, фізичні вправи, образотворче, музичне мистецтво тощо) в процесі провідної (предметної) та інших специфічних для раннього віку видів діяльності (емоційне спілкування, ігрова, рухова, пізнавальна, мовленнєва, образотворча, музична діяльність тощо). Не менш важливою для розкриття внутрішнього потенціалу кожної дитини є вільна самостійна діяльність, під час якої малюк отримує можливість повправлятися в діях з предметами та перевірити власні сили.

1.3. Ігрові вправи як засіб формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя

Важливим засобом формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя є ігрові вправи.

Т. Філімоновою, схарактеризовано соціально-педагогічні умови розвитку дитячої гри в другій половині XIX століття, а саме: соціально-економічні (розвиток промисловості, широке залучення жіноцтва до виробництва); суспільні (демократичні процеси, розвиток громадських організацій); педагогічні (теоретичні й практичні пошуки вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів, присвячені ранньому і дошкільному періоду дитинства); визначено значення гри в сімейному вихованні, її розвиток у суспільних дитячих закладах; досліджено ставлення громадськості до суспільної дитячої гри, зокрема встановлено, що більшість представників батьківської і педагогічної громадськості досить негативно сприймала відкриття народних дитячих садків і використання в них дитячих ігор.

Також науковцем у процесі дослідження комплексно розглянуто класифікації дитячих ігор, здійснені відомими педагогами, психологами, що дало підстави схарактеризувати найбільш поширені види ігор у хронологічних межах дослідження: рухливі, колективні (групові), дидактичні, біографічні, трудові (поєднання гри і праці), побутові [41].

Як зазначає Т. Філімонова, на основі предметних дій виникають і розвиваються ігрові дії. Відмінність між предметними й ігровими діями полягає в тому, що перші націлені на результат, а другі – на виконання дій. Ігрова дія виникає внаслідок перенесення дії з предмета на інший предмет – замітник (функцію годування ложкою дитина переносить на паличку) [41].

Із низки ігрових дій виникає ігрова діяльність. Дитина не просто годує ляльку, а приміряє на себе роль мами, яка годує доньку. Розвитку ігрової діяльності, що характеризується уявною ситуацією, роллю та ігровими діями, сприяє прагнення дитини бути такою, як дорослий, діяти як він.

Однією з обов'язкових умов, як стверджує Ю. Аркін, для виникнення ігрової діяльності є турбота дорослих про розширення досвіду дитини різноманітними враженнями про дії людей у навколишньому світі. Дитині треба все показати, розповісти про кожен предмет, показати, як з ним діяти та закріпити ці дії у спільній діяльності. Під час ознайомлення з предметами слід надавати якнайбільше можливостей для маніпулювання, предметних дій, самостійного експериментування. Малюк порівнює, добирає, намагається діяти, помиляється, з допомогою дорослого виправляє помилки, збагачує свої враження, особистий досвід [41].

Я. Чепіга зауважує, що дидактичні ігри та ігри-заняття дають можливість педагогу систематизувати знання про предметний світ, які діти отримують у повсякденному житті, доповнити їх новою інформацією та навчити використовувати у самостійній діяльності [41].

Отже, виконуючи провідну роль у період раннього дитинства, предметна діяльність сприяє повноцінному психічному розвитку дитини, а також оволодінню основами зображувальної діяльності, сюжетної гри тощо. На кінець раннього віку всередині предметної зароджуються нові види діяльності, які досягають своєї розгорнутої форми за межами цього вікового періоду і визначають подальший психічний розвиток дитини.

Значне місце в роботі з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя належить ігровим вправам.

Під ігровою вправою розуміють таку вправу, метою якої є формування, вдосконалення та розвиток навичок і вмінь дітей у різних видах предметної діяльності шляхом різноманітного виконання дій (операцій), які стають особистісно значущими для дитини, оскільки мотивують до ігрової діяльності. Ігрові вправи мають великий методичний потенціал: вони забезпечують мотивацію діяльності, створюють емоційну та позитивну атмосферу навчання, сприятливі умови для колективної взаємодії під час виконання ігрових та навчальних завдань.

У процесі ігрової діяльності в дитини закріплюються нові поведінкові навички і способи взаємодії, розвиваються вербальні та невербальні комунікативні навички. Разом з тим закладаються передумови переходу до продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання). Тому важливо в цей період створювати умови для розвитку предметних та символічних ігрових дій, формувати вміння в іграх використовувати набутий життєвий досвід, розвивати вміння самостійно гратися іграшками, спонукати до спільних ігор [56].

Під час проведення ігрових вправ провідна роль належить вихователю, який виступає їх організатором. Під час виконання ігрових вправ діти не лише отримують знання про предмети побуту і вжитку в доступній формі, а й виробляються в них уміння і навички взаємодії з ними, вдосконалюються такі психічні процеси, як сприймання, уява, мислення, мовлення.

С. Лобода наголошує, що під час планування заняття з використанням ігрових вправ з дітьми раннього віку вихователь повинен:

- створити умови, які дадуть змогу кожній дитині набути чуттєвого досвіду, що є специфікою раннього дитинства;
- сформувати вміння дітей орієнтуватися в різних предметах побуту і вжитку;
- розвивати спостережливість, пізнавальний інтерес до навколишнього світу, здатність емоційно відгукуватися на події і явища навколишньої дійсності;
- виховувати культуру сприймання [29, с.12-18].

Важливе місце в роботі з дітьми раннього віку належить іграм-вправам з предметами, які мають на меті: спонукати дітей до дій з предметами-знаряддями: вчити вкладати та забивати втулки в отвори різної форми (круглі, трикутні, чотирикутні), ловити вудочкою, паличкою, гачком, кільцем, сачком різні предмети; розбирати, складати дидактичні і народні іграшки. Нанизувати на стрижень, шнурок кільця, намисто. Застібати та розстібати гудзики, липучки, блискавки, кнопки, гачки на вбранні ляльок, дидактичних матеріалах (на кошиках - ягоди, овочі; на їжаку - яблука, гриби; в букетах квіти тощо), на власному одязі; знати призначення предметів, встановлювати взаємозв'язки між предметами, узагальнювати їх за істотними ознаками, вміти класифікувати [12].

А. Жічкіна, Т. Кривошея, С. Лобода запропонували низку дидактичних умов успішного використання ігрових вправ на заняттях з дітьми раннього віку в закладах дошкільної освіти, серед них:

- органічне включення ігрових вправ до структури заняття;
- посилення їх розвивальної спрямованості;
- вміле керівництво педагогом процесом ігрової діяльності;
- правильний добір та використання ігрового обладнання;
- наявність справді ігрових елементів;
- поступове зростання складності ігрових вправ із урахуванням рівня навченості дітей і ступеня їх підготовленості;

- урахування індивідуальних та вікових особливостей дітей раннього віку;
- зв'язок ігрової вправи з іншими видами діяльності на занятті;
- урізноманітнення видів ігрових вправ в освітньому процесі тощо.

Як зазначає С. Моложавий, провідною діяльністю дітей третього року життя є предметна – дії з предметами використовуються як засіб досягнення мети. У ході такої діяльності дитина отримує певну систему знань про предметне довкілля; вчиться правильно називати предмети, їх якості, властивості, ознаки (форму, розмір, колір); у неї з'являються перші узагальнені поняття (меблі, одяг); вона звертається із запитаннями щодо назв незнайомих предметів [12].

Про перші прояви ігрової діяльності, як зауважує К. Вентцель, можна говорити тоді, коли дитина починає використовувати один предмет замість іншого. Дитина годує ляльку паличкою-ложкою, розкладає перед нею іграшкові камінці-котлетки, вкладає її спати в коробку-ліжечко. В малюка вже відбулося достатньо повне оволодіння предметними діями, дії узагальнені і легко переносяться з одного предмета на інший. Така гра виникає у 2-3 роки [36, с.2-21].

Основний зміст ігрових вправ дітей цього віку – відтворення побачених і засвоєних ними предметних дій. Бажання жити життям дорослих проявляється в тому, що діти намагаються повторити окремі дії оточуючих: малята «варять кашу», «годують» і «укладають спати» ляльок, «миють» посуд. Гра у молодших дітей часто виникає на основі потрапляння у руки предмета: побачив малюк яскраве відро – починає грати в приготування обіду, попалися на доріжці камінчики – «пече» пиріжки і «годує» свою ляльку. Тому й конфлікти в малюків виникають не через розподіл ролей, не через те, хто головний, а хто підлеглий, а через окремі предмети, тому що кожен новий предмет – це нова гра [9].

Крім того, разом малюки трьох років грати ще не вміють. У кращому випадку вони не заважають один одному, спокійно граючи поряд кожен зі своєю іграшкою. Малюкам цього віку науковець Н. Кудикіна радить показати, що інші діти теж зайняті грою, що вони цікаво грають, що не треба порушувати їх ігор, а краще

допомогти чим-небудь (дати погратися своєю формочкою або совочком, привезти на машинці гілочки тощо) [36, с.2-21].

Ігрові дії дітей молодшого віку ще вкрай уривчасті і не зв'язуються в єдину систему дій. Якщо малятам 3 років, зайнятим приготуванням лялькового обіду, запропонувати нагодувати своїх «дітей» спочатку «компотом», потім «котлетами» і нарешті «супом», то це не викличе заперечення з їхнього боку, хоча всі вони можуть назвати правильний порядок обіду. Просто для них набагато важливіше виконання окремих дій (приготування «супу», «котлеток», розкладання їх), ніж правильне виконання взятої ролі мами чи виховательки. Тому, включаючись у ігрову вправу малюків, не слід вимагати від них вірного і послідовного виконання ролей, не ускладнювати гру довгими ролями. Слід намагатися «оживити» для дитини окремі предмети, включити її в гру з цими предметами [23].

Дуже часто маленькі діти затримуються на стадії маніпулювання, не використовують предмети-замінники, і в результаті не переходять до предметної гри. Цей перехід, як наголошує Т. Маркова, можна і потрібно стимулювати, тому що він веде дитину далі, на новий щабель її психічного розвитку. Якщо маленьку дитину, яка перебирає камінчики або кубики, запитати, у що вона грає, то часто можна почути: «Граю в камінці» або «Граю в кубики». Але часто буває достатньо принести ляльку, або самому дорослому включитися в діяльність дитини, як її дії набувають ігрового характеру [27].

Дорослий може запропонувати дитині «помити» ляльку, «погодувати» її, «укласти спати», разом з дитиною «спекти пиріжки» з шишок, «зварити макарони» з трави тощо. Як правило, предметна гра починається з показу окремих дій дорослим, а потім переноситься дитиною вже на інші предмети й інші ситуації. Тому слід звернути увагу на дії дітей трьох років і допомогти їм включитися саме в гру.

У процесі оволодіння дошкільниками предметним довкіллям дитина, як зазначає Т. Поніманська, залишається для педагога лише об'єктом впливу, а не

активним суб'єктом процесу пізнання. Часто мета навчання зводиться до запам'ятовування певної інформації про різні об'єкти довкілля [42, с.352].

Повідомлення про властивості речовин та матеріалів не завжди мають науковий характер. Під час дослідження стану цього питання в практиці закладів дошкільної освіти В. Ядешко встановлено, що вивчення істотних властивостей предметних об'єктів забезпечується педагогами епізодично й безсистемно, причому в більшості випадків така робота має описовий характер, зрідка використовуються досліди [39].

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя дає підстави для таких висновків:

1. Проблему формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя досліджували відомі психологи та педагоги Ельконін Д., Зайцева Л., Кащук Н., Лобода С., Лорхвицька Л., Павелків Р. та інші.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість зробити висновок, що ефективним ознайомлення дітей раннього віку з об'єктами предметного довкілля буде за умов оволодіння предметними діями. Важливо, на думку науковців, щоб дитина могла маніпулювати предметом, виконувала руками різноманітні дії з предметами, обмацувала їх, перекладала, кидала, струшувала, тощо. Також предметні дії передбачають використання предметів за їх призначенням, дорослий має допомогти та показати прийоми їх використання.

3. З'ясовано, що предметно-розвивальне сприяє всебічному розвитку особистості, формування вмінь і навичок. У процесі предметної діяльності, необхідно враховувати вікові особливості дітей третього року життя: розвиток

фонематичного слуху, розширення кола пізнавальних інтересів, прагнення дітей не лише розглядати предмети, а й взаємодіяти з ними (конструювати, досліджувати, ознайомлюватися з величиною, формою, властивостями та призначенням предметів). Для формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя важливими є організація та проведення педагогами своєчасної освітньої роботи, зокрема ігор-занять у предметно-розвивальному середовищі.

4. Визначена роль ігрових вправ у процесі формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя та роль вихователя у процесі проведення ігрових вправ. Плануючи проведення ігрової вправи на занятті вихователь створює умови, що дадуть змогу кожній дитині набути знань про предмети побуту і вжитку; формує вміння дітей орієнтуватися в різних предметах побуту і вжитку; розвиває спостережливість, пізнавальний інтерес дітей до предметного світу, їх здатність емоційно відгукуватися на предмети навколишньої дійсності; виховує культуру сприймання. Основний зміст ігрових вправ дітей цього віку – відтворення побачених і засвоєних ними предметних дій. Бажання жити життям дорослих проявляється в тому, що діти намагаються повторити окремі дії оточуючих: малята «варять кашу», «годують» і «укладають спати» ляльок, «миють» посуд.

У процесі ігрової діяльності в дитини закріплюються нові поведінкові навички і способи взаємодії, розвиваються вербальні та невербальні комунікативні навички. Разом з тим закладаються передумови переходу до продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання).

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЗНАНЬ ПРО ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ І ВЖИТКУ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБОМ ІГРОВИХ ВПРАВ

2.1. Виявлення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя

На констатувальному етапі експерименту було обстежено 40 дітей в Олександрійському ЗДО (ясла-садок) № 35. В експерименті взяли участь діти третього року життя двох груп «Курчатко» (експериментальна) і «Калинка» (контрольна) (по 20 дітей), їх вихователі (8 осіб) та батьки. Експеримент складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного.

На початку констатувального етапу дослідження ми проаналізували Базовий компонент дошкільної освіти та чинні програми з метою з'ясування змісту і завдань щодо формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку.

Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти, зокрема в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» визначено предметно-практичну, технологічну компетентність, під якою розуміється «здатність дитини реалізовувати творчі задуми з перетворення об'єктів довкілля з використанням різних матеріалів, що спираються на обізнаність із засобами та предметно-практичними діями, з допомогою дорослого чи самостійно у процесі виконання конструктивних, технічно-творчих завдань, завдань з моделювання [20].

Результатом сформованої предметно-практичної, технологічної компетентностей, як зазначено в БКДО, є творче самовираження через сформовані предметно-практичні та технологічні дії в самостійній і спільній з однолітками діяльності.

Серед знань, якими має оволодіти дошкільник визначено – «виявляє обізнаність з предметами та їхніми властивостями, зокрема з матеріалами, з яких виготовляють речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина тощо); має уявлення про виготовлення предметів довкілля (елементарні способи їх обробки: пошив, вирізання, видування тощо); знає та виконує правила техніки безпеки і роботи з інструментами. Розуміє важливість раціонального використання матеріалів, обережного ставлення до продуктів праці [1]. Основи предметно-практичної діяльності закладаються саме в ранньому дитинстві.

У програмі «Українське дошкілля» з пізнавального розвитку визначено такі показники компетентності дитини: спостерігає за працею дорослих, проявляє повагу до результатів праці, орієнтується у видах людської діяльності, у призначенні предметів вжитку, місцях їх зберігання; впізнає предмети за їхніми ознаками та властивостями, функціональним призначенням; знаходить і виокремлює в довкілля знайоме та незнайоме, застосовує уявлення про розмір, форму, колір предметів; відкриває нові властивості предметів, радіє своїм відкриттям [2, с.27-29].

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» серед завдань для дітей третього року життя визначено: формування уявлення про основні предмети побуту та вжитку (посуд, іграшки, одяг, меблі, деякі гігієнічні навички); розуміння призначення посуду, одягу, меблів, тощо; розвитку уявлення, як діяти з ними; знання, де зберігається посуд, одяг, засоби особистої гігієни. Дитина третього року життя використовує за призначенням основні предмети побуту і вжитку; сміється, якщо хтось робить це неправильно; уточнює, для чого одяг, взуття, головні убори; кладе на місце посуд та особисті речі, ставить взуття; без нагадування дорослого прибирає за собою іграшки, упорядковує місце гри; намагається дотримуватися правил безпечної поведінки в житловому приміщенні [33, с. 108-112].

У програмі «Дитина» серед освітніх завдань предметного світу освітньої лінії «Дитина в соціумі» визначено: збагачувати чуттєвий досвід дітей, розширювати

знання про речі навколо, вчити називати предмети побуту, якими користується дитина, вчити впізнавати власні речі та речі членів родини, викликати бажання пізнавати предмет, маніпулювати ним, використовувати у власній діяльності, вчити розрізняти предмети за назвами, ознайомлювати з властивостями речей, розвивати вміння об'єднувати речі за певними ознаками, знаходити схоже [34, с. 35].

Виходячи з вище зазначеного аналізу програм, можна сказати, що укладачі всіх програм передбачили завдання стосовно формування елементарних знань предметів побуту і вжитку в дітей третього року життя, зокрема навчити називати предмети, їх ознаки, призначення; розвивати вміння користуватися предметами побуту і вжитку у власній діяльності, орієнтуватися в просторі.

Нами також було проаналізовано плани роботи вихователів молодших груп «Курчатко» і «Калинка» з метою з'ясування, яким чином вирішуються завдання з формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку.

Аналіз навчально-виховної документації засвідчив, що формуванню знань про предмети побуту і вжитку приділяється незначна увага. У першу половину дня вихователі використовують різні види ігор, заняття або спостереження, а в другій половині дня лише ігри та бесіди. В день використовується не менше двох видів діяльності, наприклад спостереження за нянею, як вона сервірує столи (у першій половині дня) та самостійне одягання на прогулянку (у другій половині дня), або дидактична гра «Для чого потрібне» - меблі та їх призначення, сюжетно-рольова гра «Гарна кімната для ляльки» - відображення побаченого (у першій половині дня) та залучення до трудової діяльності дітей – витерти пил на іграшкових меблях.

Освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» в Олександрійському ЗДО (ясла-садок) № 35 присвячено один день кожного тижня кожного місяця (п'ятниця), коли реалізується ігрова, навчальна, трудова, комунікаційна і пізнавальність діяльності дитини.

На цьому ж етапі дослідження нами було проведено анкетування вихователів Олександрійського ЗДО (ясла-садок) № 35 щодо з'ясування на скільки вихователі розуміють поняття «предмети побуту і вжитку» і які форми, засоби, методи, прийоми використовують з метою формування в дітей третього року життя елементарних знань про предмети побуту і вжитку. Запропонована вихователям анкета подана в додатку В. Проаналізуємо відповіді вихователів.

На питання «Як Ви розумієте поняття «предмети побуту і вжитку?» - більшість вихователів вказали, що це посуд, меблі, одяг, електроприлади, сірники, плитка тощо, що слугують для задоволення різних потреб людини.

Отже, вихователі в основному правильно розуміють зміст поняття «предмети побуту і вжитку».

На запитання «Які форми роботи Ви використовуєте з метою формування елементарних знань з предметами побуту в дітей раннього віку?» ми отримали такі відповіді: на думку 60% вихователів вказали на ігри-заняття та ігри. На думку 40% вихователів, заняття слід "заграти", перетворити його або в шоу, або в іншу розвагу, головна мета якого - виключно задоволення.

На запитання «Які засоби Ви використовуєте з метою формування елементарних знань з предметами побуту в дітей раннього віку?». На думку 80% вихователів - це народні художні промисли та ремесла України, твори усної народної творчості: казки, загадки, прислів'я, приказки, мирилки, забавлянки тощо. 20% вихователів вважають, що це предметне довкілля.

На запитання «Які методи роботи з дітьми раннього віку Ви використовуєте з метою формування елементарних знань з предметами побуту?» 70% вихователів віддають перевагу наступним методам: бесіді, поясненню, розповіді, дидактичним іграм, розгляданню предметів, спостереженням; менша частина вихователів - 30% назвали тільки бесіду, розповідь, ігри.

На запитання «Які прийоми роботи з дітьми раннього віку Ви використовуєте з метою формування елементарних знань з предметами побуту?» 80% вихователів

у своїй роботі використовують обстеження предметів, запитання; 20% вихователів – лише запитання.

Отже, анкетування вихователів показало, що вони недостатньо приділяють уваги формуванню елементарних знань з предметами побуту в дітей 3-го року життя, використовують незначну кількість форм, засобів, методів і прийомів у своїй роботі.

На констатувальному етапі експерименту ми також визначили критерії, показники та схарактеризували рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя, підібрали методики для проведення діагностування.

За критерії сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя визначили мотиваційний і когнітивний з показниками.

Мотиваційний критерій з показниками – дитина виявляє інтерес до предметів побуту і вжитку; переживає позитивні емоції під час дій з ними на занятті і в повсякденному житті.

Когнітивний критерій з показниками – дитина знає предмети побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання; називає елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують.

На основі зазначених критеріїв та показників було визначено три рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку характерний для дітей третього року життя, які виявляють інтерес до предметів побуту і вжитку; переживають позитивні емоції під час дій з ними на занятті і в повсякденному житті; знають предмети побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання; називають елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують.

Середній рівень сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку характерний для дітей третього року життя, які не завжди виявляють інтерес до предметів побуту і вжитку; не завжди переживають позитивні емоції під час дій з ними на занятті і в повсякденному житті; допускаються помилок при вказуванні на предмети побуту і вжитку, не завжди знають як ними користуватися, місце їх зберігання; помиляються при називанні елементарних предметів побуту і вжитку, їх ознак, призначення, дій, які з ними виконують.

Низький рівень сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку характерний для дітей третього року життя, які не виявляють інтересу до предметів побуту і вжитку; не переживають емоцій під час дій з ними на занятті і в повсякденному житті; майже не знають предметів побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання; не називають елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують.

До кожного з критеріїв нами було дібрано низку експериментальних завдань.

Мотиваційний критерій

Для виявлення *інтересу дітей третього року життя до предметів побуту і вжитку* ми використали спостереження за дітьми в предметному довір'ї, зокрема їх діями з предметами найближчого оточення в побуті (іграшки, меблі, посуд, постіль, одяг, взуття, предмети гігієни).

Під час спостереження за дітьми звертали увагу яким предметам побуту і вжитку діти надають перевагу, як вони виявляли інтерес до предметного довір'ї в різних видах діяльності (грі, конструктивній діяльності). Фіксували такі параметри: дорослий заохочує дитину до пізнання, дитина сама бажає пізнавати, привертає увагу зовнішня сторона предмету, цікавить внутрішня будова предмета, його призначення.

Під час спостереження за дітьми виявлено, що діти експериментальної (20 %) і контрольної (20 %) груп, віднесені до високого рівня обізнаності про предмети побуту і вжитку за мотиваційним критерієм, виявляють інтерес до предметів

побуту і вжитку. Наприклад, Ольга У., Юля М. знаходили місце для розміщення предмета, сам предмет та виконували певні рухи з лялькою по відношенню до предметів побуту.

Діти експериментальної (55 %) і контрольної (60%) груп, віднесені до середнього рівня, не завжди виявляли інтерес до предметів побуту і вжитку. Наприклад, Руслан Ж., Артур Д., Світлана П. повільніше шукали місце для розміщення предметів, перепитували його ознаки, вони трохи довше визначалися з обранням предмета.

Діти експериментальної (25 %) і контрольної (20 %) груп, віднесені до низького рівня, не виявляли інтересу до предметів побуту і вжитку. Наприклад, Микола Т. і Дмитро Є. довго міркували, який можна обрати предмет, або просто бігали по кімнаті, а потім поверталися до гри.

З метою з'ясування чи *переживають діти третього року життя позитивні емоції під час дій з предметами побуту і вжитку* на занятті і в повсякденному житті ми запропонували дитині пограти в гру «Маленькі помічники». Дитині запропонували різні предмети побуту і вжитку розмістити в будинку, де живе їх улюблена лялька. Під час розкладання дитиною предметів фіксували, які емоції проявляє дитина до предметів, які їй запропонували, чи розглядає їх, чи виконує дії, чи цікавиться у вихователя, що це за предмети і куди їх розмістити.

Як засвідчують результати спостереження за дітьми під час виконання завдання, високий рівень продемонстрували 20 % дітей експериментальної та 20 % дітей контрольної груп. Діти, віднесені до цього рівня, із задоволенням грали в гру, особливо дітям подобалося розставляти меблі, гратися з лялькою, залучаючи предмети побуту до гри. Наприклад Оля У. разом з Юлією М. гралися в парі, при цьому садили ляльку на стілець, вкладали спати на диван тощо.

55 % дітей експериментальної та 60 % – контрольної груп продемонстрували середній рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку за даним критерієм. Діти, віднесені до цього рівня, виконували певні рухи з лялькою, але з

опосередкованим настроєм. Наприклад, Олександр Т., Олексій С. розглядали предмети, але мали запитання щодо їх застосування, а Діана Л., Світлана П. не могли зорієнтуватися, де повинен бути потрібний предмет.

25 % дітей експериментальної та 20 % – контрольної груп показали низький рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку. Вони майже не цікавилися майже грою. Наприклад, Дмитро Є. досить довго намагався розмістити предмети, постійно запитував про сам предмет та його призначення.

Узагальнені кількісні результати виконання завдань дітьми ЕГ та КГ за мотиваційним критерієм подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей ЕГ та КГ за мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Група	Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку					
	Високий		Середній		Низький	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
ЕГ	4	20	11	55	5	25
КГ	4	20	12	60	4	20

Як свідчать дані таблиці, сформованість елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей ЕГ та КГ за мотиваційним критерієм знаходиться переважно на середньому рівні, водночас були діти (25% в ЕГ та 20% у КГ), яких було віднесено до низького рівня. В цих дітей майже не сформований інтерес до предметів побуту і вжитку. Результати дослідження за мотиваційним критерієм свідчать, що діти як експериментальної, так і контрольної груп демонструють

елементарні знання про предмети побуту і вжитку, які переважно відповідають середньому рівню (55% – ЕГ, 60% – КГ).

Когнітивний критерій

З метою визначення знань дітьми предметів побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання ми запропонували завдання «Лялька Оксана йде на прогулянку», метою якого було уточнення знань дітей про верхній одяг, його призначення, виховання бережливого ставлення до одягу.

Вихователь заносить до групи ляльку Оксану та пропонує дітям одягнути ляльку на прогулянку за допомогою навідних запитань та віршів-відповідей у певній послідовності.

Одяг швидко добирай, швидко одягай,

Та гуляти вирушай.

- Що треба одягати спершу? (штанці)

Штанці на ніжки одягай,

По ніжкам їх розправляй. (Вихователь показує штанці та одягає на ляльку)

- Якого кольору штанці?
- Що тепер слід одягти Оксанці, щоб не замерзла спинка? (Кофту)

Кофту будемо одягати,

Щоб тепло було гуляти. (вихователь показує кофту та одягає на ляльку)

- Якого кольору кофтинка?
- Чим будемо голівку зігрівати, від холоду її захищати? (Шапка)

Шапочку на голівку одягаємо,

Вушка щільно закриваємо. (Вихователь показує шапку та одягає її на ляльку)

- Що слід взути на ніжки для прогулянки? (Чобітки)

Про чобітки не забувай,

Ніжки в теплі тримай. (Вихователь показує та взуває чобітки на ляльку)

- Що залишилося одягти Оксанці? (Пальто)

Пальто тепер одягаємо

І на прогулянку вирушаємо. (Вихователь одягає на ляльку пальто)

- Яке пальто? Якого кольору?
- Що забула одягнути Оксанка? (Шарф)
- Чим зігріє Оксанка шию? Як треба зав'язувати шарф? (Вихователь одягає шарф на ляльку)

Як засвідчують результати спостереження за дітьми під час виконання завдання, високий рівень продемонстрували 20 % дітей експериментальної групи та 15% дітей контрольної групи. Діти, віднесені до цього рівня, відповідали на запитання, давати правильну відповідь, емоційно реагували на запитання вихователя. Наприклад, Руслан Ж. та Артур Д. із задоволенням слухали вірші-пояснення від вихователя, відповідали на запитання швидше за всіх, називали всі предмети одягу.

50 % дітей експериментальної та 45 % дітей контрольної груп продемонстрували середній рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку за даним критерієм. Діти, віднесені до цього рівня, майже правильно називали речі, їх призначення. Діана Л., Олександр Т. на запитання «Чим зігріє Оксанка шию? Як треба зав'язувати шарф?» діти не знали, як відповісти.

30 % дітей експериментальної та 30 % – контрольної груп показали низький рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку. Діти плуталися у відповідях, не знали більшості назв предметів одягу (Микола Т. та Дмитро Є.)

З метою з'ясування чи називає дитина елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують ми запропонували дітям пограти в гру на липучках «Допоможи мамі навести порядок на кухні».

Ми звертали увагу дітей на безлад, який знаходиться на ширмі «кухня», просили їх допомогти мамі розставити речі та предмети на своє місце та назвати їх.

Як засвідчують результати спостереження за дітьми під час виконання завдання, високий рівень продемонстрували 20 % дітей експериментальної та 15 %

дітей контрольної груп. Діти, віднесені до цього рівня, із задоволенням виконували завдання, правильно розставляли та називали предмети. Ольга У., Діана Л. та Руслан Ж. найшвидше і найточніше виконали завдання. Діти розставляли предмети побуту по місцях, називали кожен предмет, виявляли великий інтерес до різнокольорової гри.

50 % дітей експериментальної групи та 45 % – контрольної групи продемонстрували середній рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку за даним критерієм. Діти, віднесені до цього рівня, звичайно були зацікавлені грою, невеликими яскравими деталями, правильно розташовували предмети на ширмі, але не могли назвати правильно всі предмети або робили помилки. Наприклад, Олексія С. зацікавила лише найяскравіші малюнки, які потім розклав по місцях, але допустився 2 помилки у називанні предметів, а Світлана П. розклала майже всі предмети, але не змогла назвати увесь посуд (каструля, миска тощо).

30 % дітей експериментальної та 30 % – контрольної груп показали низький рівень сформованості знань предмети побуту і вжитку Вони не могли виконати повністю завдання. Дітей зацікавила яскравість гри, але ен могли правильно викласти предмети або це робили навмання, або взагалі, просто гралися предметними картками. Діти назвали лише по 1-2 предмети.

Тому, підводячи підсумок, можна сказати, що дітям третього року життя не лише складно правильно визначати предмети побуту і вжитку, які їх оточують, а й а труднощі виникають при правильному їх називанні.

Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм представлені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Група	Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку					
	Високий		Середній		Низький	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
ЕГ	4	20	10	50	6	30
КГ	3	15	11	45	6	30

Як видно з таблиці 2.2., високий рівень сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку було виявлено у 20 % дітей експериментальної і 15 % контрольної груп; середній рівень за цим критерієм продемонстрували 50 % дітей експериментальної та 45 % дітей контрольної груп дошкільників; на низькому рівні перебувало 30 % дітей експериментальної та 30 % – контрольної груп дошкільників.

Отже, рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку за когнітивним критерієм у дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження знаходяться також на середньому рівні 50% – ЕГ, низькому 45 % – КГ.

Аналіз даних констатувального етапу експерименту засвідчив недостатній рівень знань дітей третього року життя про предмети побуту і вжитку в сфері предметного довкілля.

2.2. Система роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ

З метою підвищення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя нами було розроблено систему роботи, у процесі якої ми реалізовували такі педагогічні умови:

- створили предметно-розвивальне середовище, насичене різними предметами побуту і вжитку, зорієнтоване на потреби і можливості малюків;
- планували в системі проведення ігрових вправ;
- стимулювали бажання дітей гратися, використовуючи предмети побуту і вжитку.

Найважливішим складником предметного-розвивального середовища є сучасний іграшковий матеріал, тому з метою формування в дітей раннього віку знань про предмети побуту і вжитку ми створили оптимальні умови для зростання практично вмілої взаємодії з предметним світом дитини раннього віку.

Усі предмети, іграшки в предметно-розвивальному середовищі об'єднали за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно-ігрової діяльності дітей, зокрема створили осередки, в яких розмістили іграшкові предмети: посуд, меблі, одяг. Іграшкові предмети побуту і вжитку використовували відповідно до мети діяльності. Іграшкові предмети побуту і вжитку іграшки розмістили таким чином, щоб вони відповідали предметному оточенню, в якому діти граються, а за розмірами – зросту дітей. Предметно-розвивальне середовище обладнали не лише знайомими дітям предметами побуту і вжитку, але й новими, незнайомими, для забезпечення її пізнавального розвитку. Ігровий куточок поповнювали, враховуючи принцип поступового ускладнення, з дотриманням вимог програми і спираючись на набуті знання дітьми на заняттях. Кожен предмет побуту і вжитку, який подавали дітям обов'язково обігрували. Всі предмети іграшкові предмети побуту і вжитку розміщували на рівні зросту дітей, щоб їм

зручно було роздивлятися та легше діставати потрібні речі, що можуть знадобитися для виконання тих чи інших дій.

Нами було розроблено перспективний план роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобами ігрових вправ (Додаток Б).

Для формування первинних уявлень дітей про предмети побуту ми планували проведення ігор-занять у першій половині дня. Закріплення даних знань ми планували на другу половину дня.

Ми підібрали ігри-заняття, які допомогли нам сформувати уявлення дітей про назву предметів та речей, їх призначення, властивості («Гостей чекаємо, посуд добираємо», «Ми чекаємо гостей», «Наша оселя», «Дім (квартира)»). Закріплення уявлень дітей про предмети побуту і вжитку на заняттях з розвитку мовлення, природознавства, конструювання, на прогулянках тощо.

При плануванні ігор-занять з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку ми дотримувалися принципу послідовності, який передбачав поступове ускладнення завдань. Тобто спочатку ми формували уявлення дітей про сам предмет, його назву, колір, потім його призначення, властивості. Після ознайомлення дітей з предметами побуту, ми почали вчити їх групувати за призначенням, впізнавати предмет за описом, вчили застосовувати у своїй діяльності під час виконання ігрових вправ з предметами побуту і вжитку.

Під час формування уявлень дітей про предмети побуту засобом ігрових вправ використовували відповідний дидактичний матеріал. Основною вимогою до дидактичного матеріалу – яскраво виражена характеристика предмета. При цьому відзначали основні властивості предметів, показувати наочно, як діяти з ними, виділяючи словами їх призначення (чашка - пити, ложка, тарілка - їсти, стілець - сидіти тощо). Таким чином ми збагачували словниковий запас дітей, формували в них активний словник, збагачували практичну автоматизовану діяльність кожної дитини.

Поступово ми розширювали практичний досвід: було проведено спостереження за елементарними діями в групі, на ділянці, в спальні, в роздягальній кімнаті (наприклад, дітям пропонували уважно розглянути, як і що вони одягають, взувають, збираючись на прогулянку, як дорослий накриває на стіл, укладає дітей спати, миє посуд тощо).

Так у дітей поповнюється та збагачується досвід практичної діяльності, виникає потреба відтворювати їх у грі.

Під час формування уявлень про предмет ми давали дітям можливість обстежувати роздатковий матеріал (ляльки, іграшки, що відображають предмети повсякденного вжитку) елементарної праці і культури (посуд, меблі, одяг тощо). У процесі ігрових вправ ми ставили дитину в такі умови, щоб вона мала змогу використовувати різні за образним змістом іграшки.

Також ми створювали ігрові ситуації, в яких дитина виконувала взаємопов'язані ігрові завдання. Наприклад, перед годуванням ляльки потрібно приготувати обід, накрити на стіл. Таким чином, спосіб вирішення однієї і тієї ж задачі (годування ляльки) змінювали, завдяки поступовому ускладненню умов ігрової вправи.

З метою підвищення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя ми підібрали ігрові вправи, які сприяють формуванню елементарних знань про предмети побуту і вжитку.

Продемонструємо на прикладах систему роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя.

Тема: «Гостей чекаємо, посуд добираємо».

Програмовий матеріал: формувати уявлення дітей про предмети посуду (тарілка, чашка) та їх призначення (глибока тарілка для борщу, мілка – для каші), вчити використовувати в мовленні узагальнювальний іменник посуд; закріплювати вміння групувати предмети за кольором; розвивати елементарні навички

сервірування столу, окомір, увагу, мислення, пам'ять, зв'язне мовлення; виховувати бажання виконувати прості трудові доручення щодо сервірування столу.

Хід заняття:

Після сюрпризного моменту повідомляємо дітям:

- Діти, до нашої Катрусі прийдуть сьогодні гості. Чи допоможемо їй приготувати стіл?

- Що треба поставити на стіл, щоб погостувати гостей?

- Тарілку, чашку, ложку можна назвати одним словом – посуд.

- Скажімо всі разом: *посуд*.

Пропонуємо ігрову вправу «Назви предмет», для цього діти по черзі беруть по одному предмету, називають його. Вихователь у цей час промовляє:

Предмет з шафи бери,

На стіл скоріш неси.

- Що ти взяв? Навіщо потрібен цей посуд?

- Погляньте, малята. Ці тарілки однакові чи різні?

Вихователь демонструє глибоку та мілку тарілку.

- Для чого ця тарілка? Це глибока тарілка для борщу, супу.

- А що можна насипати в цю тарілку? Це мілка тарілка для каші, картоплі.

- Навіщо потрібна чашка? Що наллємо в чашку?

Фізкультхвилинка.

Ігрова вправа «Знайди пару». Діти, наша Катруся любить, щоб предмети на столі були одного кольору. Допоможемо їй розібратися? Ви будете брати по черзі по одному предмету певного кольору, називатимете його, а потім знайдете предмет такого ж кольору.

Тарілку до рук бери,

Чашку такого ж кольору знайди.

Під час виконання завдання ми пропонували дітям навідні запитання:

- Що в тебе в руках? Якого кольору?

III. Підсумок

- Які ви розумнички, допомогли Катрусі і в неї вийшов дуже гарний стіл для зустрічі гостей. А тепер пригадаємо дещо.

- Що ми допомогли поставити на стіл Катрусі?
- В яку тарілку вона буде насипати кашу? Суп?
- У куди буде наливати молоко?

При формуванні уявлень дитини про предмет, його призначення, ми давали змогу дітям обстежити предмети, а саме чашки, тарілки, ложки. Діти дізнавалися про види посуду та їх призначення, визначали відмінності, повторили кольори. За допомогою тактильного контакту з предметами побуту діти мали змогу запам'ятати форму, величину, товщину.

Обстеження предметів дітьми ми супроводжували словом, називали їх властивості, призначення. Коли діти знайомилися з ознаками предметів, вони намагалися назвати їх, тим самим осмислено вживали слова «посуд», «чашка», «тарілка», «ложка». У процесі виконання вправ у дітей розвивався окомір, вони накопичували вміння розрізняти розміри та форми. Під час занять з пізнавального розвитку діти використовували такі вирази: «Я взяв чашку. Чашка, щоб пити» (Артур Д., Олексій С.), «Тарілки різні» (Діана Л.), «Тарілка синя, а чашка біла» (Ольга У., Юлія М.), тощо.

Наведемо приклад заняття щодо закріплення набутих знань про предмети посуду, їх застосування в діяльності.

Тема: «Ми чекаємо гостей».

Програмовий зміст: продовжувати навчати користуватися столовими приборами;; розвивати увагу, спостережливість, мовлення, уяву; виховувати культуру поведінки дітей під час споживання їжі за столом, правила сервірування столу, виховувати охайність, працьовитість, відповідальність за доручену справу.

Матеріал: іграшки Маші та ведмедя, іграшкові столи, прибори для сервірування, предметні та сюжетні картинки.

Хід заняття

На початку заняття ми звертали увагу дітей, що до них в гості прийшла дівчинка Марійка. Вона щось шепоче вихователью на вушко.

- Діти, привітаймось з Марійкою. Вона запросила у гості ведмедя, але не знає, як накрити на стіл, і їй через це дуже соромно. Допоможемо їй накрити стіл і розкажемо, як поводити себе за столом.

Ми з дітьми провели бесіду:

- Що треба зробити, перш ніж розпочати накривати стіл? (Потрібно спочатку вимити руки та обличчя).
- Удома стіл накриває мама чи бабуся, а інколи і тато, а в дитячому садочку чергові по їдальні.

Ігрова вправа «Помічники Марійки».

- Діти, допоможемо Марійці накрити стіл?
- Який посуд ви будете спочатку ставити на стіл? (глибокі тарілки – для перших страв). Пропонуємо дитині взяти тарілку і сказати якого вона кольору.
- А якщо гості Марійки захочуть млинці чи кашу, куди ви це все розмістите?
- А чого ще не вистачає на столі? чашки – для компоту, блюдечка для хліба посередині столу.
- А чим гості Марійки будуть їсти, що ми покладемо? Просимо дітей узяти ложки і виделки і розкласти, при цьому вимовляючи їх назву.
- Які ви молодці, допомогли накрити Марійці стіл. А хто знає, як треба вести себе за столом. Нагадайте їх, будь ласка, Марійці.

Діти по черзі розказують правила.

- Ігрова вправа «Сервіруємо стіл для гостей». А тепер об'єднаємося у дві команди і накриємо столи для своїх улюблених іграшок.
- Молодці, Марійка все запам'ятала. А тепер розкажемо їй, як користуватися столовими приборами під час обіду.

Вихователь нагадує правила поведінки за столом.

- Але ми забули нагадати Марійці ще про одне головне правило – після обіду слід треба сказати: «Дякуємо!»

Гра «Добре чи погано». Ми пропонуємо дітям розглянути малюнки і визначити чи правильно діти розставили посуд на малюнках і чи правильно вони поведуться за столом.

Підсумок заняття.

Діти третього року життя шляхом постійної та систематичної роботи з ознайомлення з предметами побуту і вжитку та спостереженням за дорослими, мали змогу засвоїти елементарні знання про предмети побуту, а саме посуд, про призначення та властивості. На занятті діти поширили свої знання про правила сервірування столу, тим самим ми розвивали в дітей орієнтування на площині, розширили словниковий запас, виховували культуру поведінки, охайність та відповідальність при виконанні заданих завдань.

Під час заняття спонукали дітей супроводжувати словесно всі свої дії та повторювали за нами наші дії, тим самим ми розвивали в них мислення, увагу, пам'ять, у дітей розвивалося мовлення.

Отже, основними прийомами формування в дітей уявлень про предмети, їх властивості, призначення та взаємодію з ними у своїй діяльності були показ, розглядання, обстеження способами дотику та руху, а також називання самих предметів.

Продемонструємо формування знань дітей третього року життя про предмети побуту, а саме: меблі на прикладі фрагменту гри-заняття «Наша оселя».

Тема: «Наша оселя».

Програмовий зміст: продовжувати розширювати знання дітей про предмети довкілля; закріплювати назви і призначення меблів (шафа, ліжко, диван, стілець, стіл); учити порівнювати предмети між собою (великий, маленький); закріплювати просторові поняття на, під, у; формувати потребу в пізнавальній активності;

розвивати зв'язне мовлення, пам'ять, мислення, увагу; виховувати дбайливе ставлення до предметів домашнього вжитку.

Матеріал: іграшкові лялькові меблі, іграшка зайчика.

Хід заняття

I Організаційний момент

На початку заняття ми демонстрували іграшку зайчика. До нас у гості завітало зайченя. Воно побудувало собі хатинку, але не знає, як розставити по кімнаті різні речі. Ми йому допоможемо?

Ігрова вправа «У зайчика нова кімната». Ми пропонували дітям розставити меблі, при цьому ставили навідні запитання.

- Назвіть, що в кімнаті треба поставити.
- Шафа, ліжко, диван, стілець, стіл.
- А хто знає, як одним словом можна їх назвати?
- Це меблі.
- Скажімо всі разом: меблі.
- Покажи зайчику, де стіл? а де він стоїть? Де стоїть стілець? Де стоїть диван? Де стоїть ліжко? Де стоїть шафа?

Після проведення фізкультхвилинки пропонували дітям відгадати загадки.

- Діти, допоможіть зайчику визначити:
- Що одне – стілець чи стіл?
- Чого багато – стільців чи диванів?
- Чого мало – стільців чи ліжка?

III Підсумок заняття.

- Хто приходив до малят?
- Як ми зайчику допомагали?

У процесі введення в активний словник дітей поняття «меблі», ми повторювали назви предметів побуту, а саме: стіл, стілець, диван, ліжко, шафа та їх призначення. Діти практично мали змогу розміщувати предмети побуту по

іграшковій кімнаті, тактильно відчутти сам предмет та порівнювати їх між собою. Щоб краще дітям орієнтуватися у просторі ми провели ігрову вправу, в якій дітям потрібно було поставити меблі, на основі навідних питань.

Так поступово діти засвоювали основні назви предметів побуту з теми «Меблі», з кожним разом дітям надавали більш поглиблені знання про предмети побуту і вжитку.

Продемонструємо на прикладі заняття «Дім (квартира)».

Тема: «Дім (квартира)».

Програмовий матеріал: надати елементарні знання про будову дому; розширювати уявлення про облаштування дому (квартири); закріплювати назви меблів, уточнити їх призначення; збагачувати уявлення дітей емоційно насиченими враженнями про доквілля; розвивати мовлення, мислення, увагу, виховувати любов до рідного дому.

Матеріал: картина із зображенням будинку, іграшкова кімната.

Хід заняття

На початку заняття повідомляли дітям, що лялька Оксанка запросила нас до себе на гостину. Підемо? Але як ми знайдемо її дім?

- Лялька Оксана надіслала нам картинку свого будинку.
- Це будинок. У будинку є вікна.
- Ще у будинку є дах. Якого кольору дах? Зелений чи червоний?
- Ще є у будинку двері. Якого кольору двері? Двері відчиняються, двері зачиняються.
- У будинку є сходи. Як ми йдемо по сходах? (діти крокують на місці, промовляючи: «Топ-топ!»).
- Тут мешкає лялька Оксанка. Це її будинок.
- Потрібно спочатку подзвонити: дзинь-дзинь.
- А ще можна постукати: стук-стук.

Діти підходять до ляльчиної кімнати.

Ігрова вправа «У ляльки Оксанки».

- Це ляльчина кімната. Що тут стоїть? Це стіл.

Має стіл чотири ніжки,

Як у песика чи кішки.

Та не піде стіл гуляти,

Бо уміє лиш стояти.

- Що можна поставити на стіл? (Тарілки, чашки)
- Що можна покласти? (книжку, олівці)
- За столом можна їсти, можна малювати.
- Це стіл великий, а який ще може бути стіл? Як можна сказати про маленькій стіл? (столик)
- Це стілець.
- Навіщо потрібен стілець? (на ньому сидять)
- Ось стілець великий, а цей...? (стільчик)
- Посадимо ляльку на стілець.

Стільчик також ніжки має,

Та нікуди не втікає.

Бо тоді на чім сидіти

Будуть і дорослі, й діти?

- Це у ляльки ліжко.
- Навіщо ліжко? (на ліжко лялька спить)
- Тут у ляльки є шафа, палички.
- Що стоїть у шафі на поличках? (посуд)
- Допоможемо розставити посуд на полиці.

Діти беруть по одному предмету посуду і ставлять на полиці.

- Що ви ставите на полиці? (чашки, тарілки)
- У ляльки в кімнаті прибрано. Вона всі свої речі складає на місця. У неї охайно.

- Необхідно завжди всі речі класти на свої місця.

III Підсумок

Ми пропонували дітям пограти з лялькою.

Ознайомивши дітей з основними предметами, ми давали їм практичне застосування своїх знань. Це проявлялося як у допомозі дорослим накривати на стіл, так і в ігрових моментах між однолітками.

В якості роздаткового матеріалу ми використовували об'ємні іграшкові предмети (посуд, меблі, ляльки), площинні кольорові зображення предметів, на основі гри «Знайди тінь». Якщо дитині було важко зорієнтуватися в просторовому розташуванні малюнків на картках, то ми ставили навідні питання.

Коли з дітьми використовували прийом накладання, то вони просто розрізняли малюнки предметів, тим самим автоматично знаходили потрібний предмет.

Також ми пропонували дитині самостійно розташувати меблі у кімнаті. Таким чином ми завдання робили з ускладненнями. Пізніше діти могли самостійно відрізнити предмети один від одного, обирати правильні предмети побуту, розташовувати їх при цьому промовляючи де, що повинно стояти. Найкраще отримувалося у Ольги У., Юлії М., Артура Д. та й інші діти швидко навчилися називати предмети побуту, їх розташування, призначення, взаємодіяти з ними у практичній діяльності.

Отже, у роботі з дітьми використовували не тільки такі форми роботи, як діалоги та бесіди, а й дослідження, моделювання предметної діяльності, різновиди ігор.

На закріплення знань дітей про меблі і посуд пропонували дітям виконати ігрову вправу «Запрошуємо до обіду», метою якої є закріплення знань назв, призначення меблів та посуду для їдальні; формування уважного та дбайливого ставлення до партнерів по грі.

Матеріал: лялька; меблі; посуд для їдальні; обідня скатертина з полотна чи серветка; чайна скатертина зі світлої тканини в клітинку чи квітки; столові та чайні серветки із тканини з оздобленням; доріжки з ошатної тканини; фартух; косинка; рукавички.

Під час ігрової діяльності ми зверталися до дітей із проханням, що до наша лялька Катруся захотіла вже їсти. Ви хочете накормили Катрусю? Але де? Немає лялькової їдальні. Давайте спробуємо самі її зробити. Разом із лялькою діти столик. Звертаючись до дітей від імені ляльки, ми керували добиранням, а також раціональним та естетичним розташуванням меблів.

«Молодці, ось уже наша Катруся сидить за столом. Але немає що їсти. Лялька засмутилася». Разом із дітьми заспокоюємо її. Пропонуємо дітям накрити стіл». Ми заздалегідь підготували різноманітний посуд для того, щоб діти могли зробити правильний вибір та сервірувати стіл до сніданку, до обіду чи вечері. На ляльку ми одягли косинку та фартушок – вона допомагала дітям сервірувати стіл.

Ми зверталися до дітей: Що потрібно поставити на стіл першим? А з чого ми їстимемо друге, питимемо чай? Лялька може і «помилятися». Наприклад, поставити чашку не на блюдце, а на тарілку. Якщо діти самі цього не помічали ми звертали їхню увагу.

Нарешті все готово: няня подає ляльці їжу, а ми учили її правильно сидіти за столом, користуватися приборами, їсти, дякувати за їжу.

Лялька зверталася до дітей: Навіщо ложка? Адже зручно їсти руками. Так, діти?

Ми просили дітей підказати ляльці, чим їдять першу страву, другу, фрукти з компоту.

Лялька: Діти, що потрібно зробити після їжі?

Після завершення гри діти грали самостійно, запрошували у гості інших ляльок, сервірували стіл.

Значну вагу в роботі з дітьми ми приділяли ознайомленню дітей з предметами одягу засобом ігрових вправ.

Тема: «На прогулянку підемо, одяг потрібний знайдемо».

Програмовий зміст: ознайомити з призначенням кожного предмета одягу; учити використовувати у мовленні узагальнювальний іменник *одяг*; вчити дітей розуміти прості причинно-наслідкові зв'язки (холодна погода – слід одягати теплий одяг), розуміти значення слів, пов'язаних з орієнтуванням у часі (спочатку, потім); розвивати увагу, зв'язне мовлення, мислення; виховувати дбайливе ставлення до одягу.

Матеріали: лялька Марійка, одяг для ляльки, іграшкова шафа для одягу.

Хід заняття

На початку заняття ми звертали увагу дітей, на куток, де плаче лялька.

- Хто це у куточку плаче? Та це ж наша знайома Марійка. Марійка хоче вийти гуляти, але не знає, що вдягнути. А ми допоможемо ляльці Марійці зібратися на вулицю?

Ігрова вправа «Збираємо Марійку на прогулянку».

- Діти, що на прогулянку слід одягати? Чому?

- Якщо на вулиці холодно, слід одягати теплий одяг, щоб не замерзнути.

Ми Марійку одягнемо

Та на вулицю візьмемо.

Одяг швидше підбери

І скоріш його назви.

Гра «Назви одяг». Ми пояснювали дітям, що вони коли йдемо на прогулянку треба вдягатися. Діти по черзі діставали з шафи одяг, називали його за допомогою вихователя.

- Що ти тримаєш?

- Навіщо він потрібен?

- Коли його одягають?

- Шарф, шапку, пальто, штанці можна назвати одним словом – одяг.

*Мама гуляти поспішає,
Чи все правильно одягає?
Перевіримо все враз*

Та пограємо не раз.

Ми пропонували дітям розглянути одягнуту неправильно ляльку Діти розглядають ляльку Марійку в осінньому одязі.

- Що забула Марійка одягти на прогулянку?
- Що треба одягати спочатку? Що одягаємо потім?

Ми пропонували дітям самостійно надягти на Марійку те, що вона забула (шапку, штанці).

*На прогулянку йдемо,
Марійку ми з собою візьмемо.
Дітки весело гуляють
Та з Марійкою пограють.*

Підсумок заняття

- Чи сподобалося вам, малята, Марійці допомагати?
- Що ми допомогли Марійці правильно зробити?
- Дітки, а чи вмієте ви вдягатися на прогулянку?

*На прогулянку вирушаємо,
Що треба одягати-знаємо.*

При введенні в активний словник дітей поняття одяг, ми мали змогу ознайомити з призначенням кожного предмета одягу. У процесі навчання діти мали розуміти значення слів, пов'язаних з орієнтуванням у часі (спочатку, потім). Ознайомлення дітей з одягом ми проводили під час їх практичної діяльності з ним, тобто оволодівали простим способом обстеження. Вони мали змогу не тільки побачити предмет, а й взяти його в руки, потримати.

До предметів побуту і вжитку, з якими знайомлять дітей третього року життя, належать іграшки.

Нами було проведено заняття на тему «Наші іграшки чудові», метою якого було продовжувати вчити дітей узагальнювати поняття «іграшки» через ігрові вправи; вправляти у диференціації кольорів, добирати фігури певного кольору з (двох, трьох, чотирьох) кольорів; закріплювати вміння розрізняти за розміром, а також групувати предмети; розвивати мовлення, увагу, мислення, дрібну моторику рук, швидку орієнтацію в просторі; виховувати дружні стосунки між однолітками під час виконання вправи.

Матеріал: Іграшковий Зайчик ігрова вправа «Картинки з половинок», «М'який конструктор».

Попередня робота: Система ігор – занять з сенсорного розвитку

На початку заняття ми повідомляли, що до нас в гості завітав сірий зайчик

Зайчик попросив ласкаво:

Друзі, так мені цікаво,

Покажіть мені свій дім,

Що, скажіть, тут є у нім?

Розкажемо? Адже у нас багато різних, цікавих речей.

Що в нас є? (машинки, кубики, пірамідки, ляльки)

Машинки та звірята,

І м'ячиків багато,

Конструктор, кубики, ляльки –

Це все дитячі... (іграшки)

Подивися зайчику, скільки у нас іграшок.

Ну що, Зайчику, ти побачив, скільки у нас іграшок?

Зайчик. Дійсно, у нас дуже багато іграшок. А чи так добре ви їх знаєте?

Покажіть іграшки: -у яких є колеса;

-у яких є оченята;

-з яких можна щось побудувати.

Вихователь. Коли зайчик біг до нас у садок, в нього розсипалися частини картинок. Допоможемо їх скласти? (гра «Картинки з половинки»)

Діти підходять до столів, на яких лежать картинки із зображенням іграшок (половинка) і додають неvistачаючу половинку. (для дітей з більш високим рівнем розвитку – на картках зображені різні зображення іграшок і різні за розміром)

Зайчик дякує дітей за допомогу.

Діти, а ви знаєте, де зберігаються ваші в садочку?

Покажіть зайчику, куди ви розставите ваші іграшки.

Зайчику, тобі подобається грати з дітьми?

У садочку, у маляток,

Гарних іграшок багато:

І великих, і маленьких,

І пухнастих, і м'якеньких

З ними граються малята,

Ніколи їм нудьгувати!

Ми підводили підсумок заняття.

-З чим ми познайомили Зайчика? Як допомогли йому? Чому навчили?

Приходь, Зайчику, до нас та приводь своїх друзів!

Навчали також дітей групувати однорідні та різнорідні предмети під час заняття на тему «Магазин іграшок».

Програмовий зміст: учити групувати однорідні та різнорідні предмети та співвідносити їх за кольором; вправляти в умінні орієнтуватися в просторі; навчати вибирати предмети заданих властивостей з двох різновидів; розвивати уважність; виховувати зацікавленість до гри.

Хід заняття

На початку заняття ми повідомляли дітям, що ми вирушимо в цікаву подорож до чарівного магазину іграшок. Давайте сідайте в наш поїзд.

Чухи-чухи, поїзд мчиться,
Всі в вагонах, як годиться!

Потяг наш чудовий,
Різнокольоровий!

Ось і приїхали!
В магазині цім, малята,
Гарних іграшок багато:

І великих, і малих,
Привітаємо ми їх.

- Погляньте на полицки. Які іграшки ви побачили?
- Уважно подивіться, які іграшки стоять на полиці?
- А що стоїть на підлозі?
- А на диванчику хто?
- А ось нам доставили посилку з новими іграшками. Розкладемо їх на місця.

(діти спочатку вибирають ляльок і кладуть на полиці, потім машинки і ставлять на підлогу. Потім розсаджують ведмежат на диванчики)

- Діти погляньте, а які ще іграшки залишилися? (кубики та м'ячики)
- В мене є кошики. Якого вони кольору? (синій та зелений)
- Нам потрібно розкласти наші кубики та м'ячики до кошиків за кольором.
- Якого кольору кубик? (синій)
- У який кошик потрібно покласти? Знайдіть м'ячик синього кольору.

(діти розкладають кубики та м'ячики в кошики відповідно до їх кольору)

III. Підсумок заняття.

Окрім занять дітей раннього віку знайомили з одягом і в повсякденному житті, під час виконання ігрових вправ. Наведемо приклад:

Ігрова вправа «Одягнемо ляльку на прогулянку». Метою виконання вправи було навчати дітей відтворювати дії мами, няні та вихователя, які збирають дітей на прогулянку; закріплювати навички одягатися та роздягатися; учити дітей

правильно називати одяг для різного сезону; підвести до розуміння загальних понять «одяг», «взуття».

Матеріал: лялька; одяг для літнього, зимового, весняно осіннього сезону; шафа для одягу; стілець; картонні площинні ляльки.

Ми показували дітям ляльку Катрусю, і говорили, що вона звернулася за допомогою. Катруся хоче піти на вулицю, але не знає як правильно вдягнутися. Чи допоможемо ми вдягнутися їй на прогулянку та покажемо наш майданчик. Діти з радістю погоджуються

Ми запитували: Де ж узяти одяг? (Відповіді дітей) Пропонували дітям по черзі виймати одяг із шафи Катрусі, називати кожну річ, її колір, відбирали те, що необхідне ляльці саме в цю пору року. Ми дозволяли дітям потримати речі в руках, обмінятися ними, з'ясувати, які саме речі одягнути. Те, що не потрібно ляльці, діти вішали до шафи. Потім діти під нашим керівництвом у певній послідовності одягали ляльку на прогулянку.

- Діти, лялька Катруся «дякує» за допомогу. І «виходить» разом із ними в роздягальню та спостерігає, чи правильно вдягаються самі діти. Після повернення з прогулянки ми зверталися до дітей за допомогою для Катрусі, яка просила допомогти їй роздягатися. Одяг розміщували в шафі по черзі: пальто, головний убір, чобітки тощо. Якщо хтось помилявся, інші діти підказували, що за чим складати.

Основним способом ознайомлення дітей з предметами побуту і вжитку, а саме одягу було його обстеження. Найчастіше предмети діти обстежували зоровим та тактильним сприйняттям, супроводжувався показ предметів одягу поясненням вихователя.

Ігрова вправа «Кімната для улюбленої ляльки».

Мета: навчати розрізняти і використовувати предмети в побуті та в праці відповідно до їх призначення, а також надавати допомогу тим, хто її потребує.

На початку виконання вправи просили дітей від імені ляльки обладнати їй затишну кімнату (роблячи виразний жест у бік накритих іграшок).

Де ж знайти все необхідне для цього? Здогадавшись, діти разом із лялькою знайдуть усе необхідне для гри. Лялька «радіє» численності потрібних їй гарних предметів. Ми пропонували дітям узяти на себе роль мами і тата та обставити дитячу кімнату.

Лялька «звертається» до дітей по черзі: «просить тата поставити стіл»; потім «замислюється над тим, на чому їй сидіти»; «просить когось із дітей принести стілець і зручно її посадити»; далі «просить маму знайти олівці, папір і навчати її малювати (нудно сидіти без діла)»; «засмучується, що в неї немає полиці з книжками, кімнатних рослин чи акваріуму з рибками».

Діти, відгукуючись на її прохання, бажання, натяки, виступаючи у ролі батьків, старших братів чи сестер, розставляють у кімнаті меблі, «навчають» ляльку користуватись побутовими предметами, книжками, іграшками тощо. Лялька «дякує» дітям; «запитує, що є в них удома»; «просить її поставити такі самі меблі, дати таку саму іграшку»; «засмучується», якщо чогось бракує, «просить дітей принести потрібну їй річ на наступну гру».

Коли кімната обладнана, «лялька запрошує всіх у гості».

У процесі ознайомлення дітей раннього віку з предметним довкіллям, зокрема предметами побуту і вжитку організовували розглядання сюжетних та предметних картинок (предмети побуту, посуд, одяг, меблі тощо) «Купання ляльки Тані», «Лялька обідає», «Лялька гуляє»; показували інсценування «Лялька Катя пішла в гості», «У Мишка болять зуби».

Для формування в дітей раннього віку елементарних уявлень про предмети побуту і вжитку ми провели захід для батьків «Граючись - навчаємось». У ході спільного обговорення батьки визначили, яким саме має бути дитячий куточок. Також відбувся обмін сімейним досвідом щодо вибору іграшок. (Додаток В).

2.3. Перевірка ефективності системи роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ

Прикінцевий етап дослідження передбачав виявлення ефективності розробленої системи роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ.

Дітям контрольної і експериментальної груп були запропоновані завдання до кожного з виокремлених критеріїв і показників, аналогічні тим, що давалися на констатувальному етапі експерименту. Форма спілкування - індивідуальна.

Простежимо, як змінилися показники за мотиваційним критерієм та проаналізуємо результати.

За допомогою спостереження за дітьми в предметному довір'ї ми виявили, як змінилися в них переживання позитивних емоцій під час дії з предметами найближчого оточення в побуті. Спостерігаючи за дітьми експериментальної групи під час їх ігрової діяльності, ми помітили, що інтерес дітей до обстеження предметів значно підвищився. Діти з інтересом обстежували одяг ляльки, зацікавлювалися іграшковими меблями та посудом. Граючись з ляльками Ольга У. та Юля М. із задоволенням переодягали ляльку, переставляли меблі по зонах. Кожне нове відкриття для себе діти супроводжували яскравими позитивними емоціями: сміялися, плескали в долоньки, вихвалялися один перед одним. Таких яскравих та життєрадісних емоцій ми не спостерігали в дітей контрольної групи. Вони мовчки грали з іграшками, іноді об'єднувалися в пари.

Під час гри «Маленькі помічники» ми дізналися, як змінився інтерес до дій з предметами побуту і вжитку. Під час розкладання дитиною предметів ми фіксували, які емоції проявляє дитини до предметів, як виконує дії з предметом та де розміщує. Діти з експериментальної групи з цікавістю обстежували нові предмети, з радістю допомагали вихователю із виконанням доручень. Діти

контрольної групи також допомагали вихователю, але без особливого захоплення. Дітей обох груп приваблювали яскраві предмети. Їх інтерес зростає, якщо предмети для них були нові.

Отже, у ході гри «Маленькі помічники» ми з'ясували, що інтерес дітей експериментальної групи до дій з предметами побуту та вжитку зріс до 55 %, діти ж контрольної групи також надавали перевагу виконанню певних рухів з лялькою, але з опосередкованим настроєм: розташовували меблі для ляльки, виконували елементарну гру-дію з лялькою із залученням предметів побуту (20 %).

Узагальнені кількісні результати виконання завдань дітьми ЕГ та КГ за мотиваційним критерієм подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

***Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку
в дітей ЕГ та КГ за мотиваційним критерієм
на контрольному етапі дослідження***

Група	Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку					
	Високий		Середній		Низький	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
ЕГ	10	55	9	45	1	5
КГ	5	25	13	65	2	10

Як видно з таблиці високий рівень елементарних знань про предмети побуту та вжитку в дітей третього року життя в дітей експериментальної групи зріс до 55 %, середній зменшився до 45 %, а низькому залишилося лише 5% дітей. У дітей контрольної групи збільшився високий рівень знань до 25 %, середній зріс до 65 %, на низькому залишилося 10% дітей

Отже, в дітей експериментальної групи значно підвищився високий рівень елементарних знань про предмети побуту та вжитку за мотиваційним критерієм, що свідчить про ефективність проведеної роботи в даному напрямку.

Простежимо, як змінилися показники за когнітивним критерієм та проаналізуємо результати.

За допомогою дидактичних ігор «Лялька Оксана йде на прогулянку», «Допоможи мамі навести порядок на кухні» ми дізналися як змінилися уявлення дітей про предмети побуту, їх використання та призначення.

Аналіз виконання завдання «Лялька Оксана йде на прогулянку» засвідчив, що знання основних предметів побуту в дітей експериментальної групи значно покращились: діти безпомилково назвали предмети одягу, орієнтувалися в послідовності одягання. У контрольній групі залишились діти, в яких виникали труднощі під час послідовності одягання: Микола Т.

Кількість дітей, які самостійно виконали завдання в експериментальній групі, збільшилась до 45 %, серед дітей контрольної групи – до 20 %. У більшості дітей елементарні знання про предмети одягу на середньому рівні: у 55 % дітей ЕГ та на 55% дітей КГ.

За допомогою гри «Допоможи мамі навести порядок на кухні» ми дізналися як змінилися знання дітей про предмети побуту. Аналіз результатів виконання завдання засвідчив, що діти експериментальної групи значно покращили свої знання про предмети побуту і вжитку: навіть діти, які слабо справилися із завданням на констатувальному етапі, продемонстрували знання з предметів побуту, а саме - посуду (Микола Т. та Дмитро Є. добре засвоїли назви предметів та їх призначення), тоді як 10 % КГ самостійно завдання не виконали. Всі діти експериментальної групи виконали завдання. Отже, знання дітей контрольної групи про предмети побуту залишилася на середньому рівні (55 %), у дітей експериментальної групи вони підвищилися до високого рівня. Дітей з низьким рівнем в експериментальній групі виявлено – 10% , в контрольній – 25%.

Узагальнені кількісні результати виконання завдань дітьми ЕГ та КГ за когнітивним критерієм подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на контрольному етапі дослідження

Група	Високий		Середній		Низький	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
ЕГ	9	45	11	55	2	10
КГ	4	20	11	55	5	25

Результати дослідження за когнітивним критерієм свідчать, що в дітей експериментальної групи покращились знання про предмети побуту і вжитку (посуд, меблі, одяг). Високий рівень сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в експериментальній групі зріс до 45 %, в контрольній групі зріс до 20 %; середній рівень в експериментальній та контрольній групах зросли до 55 %, низький рівень в експериментальній групі знизився до 10 %), а в контрольній групі – до 25 %

Отже, проведена робота з підвищення рівня елементарних знань про предмети побуту і вжитку за когнітивним критерієм виявилася ефективною.

Підсумовуючи отримані дані (табл. 2.3 і 2.4) за діагностичними завданнями, можемо констатувати, що сформованість елементарних знань про предмети побуту і вжитку за мотиваційним критерієм у дітей 3-го року життя знаходиться переважно на середньому рівні: 45% у дітей ЕГ та 65% – КГ). На високому рівні перебуває 55% дітей ЕГ та 25% – КГ, низький рівень показало 5% дітей ЕГ та 10% дітей КГ.

Простежимо динаміку змін, що відбулися в дітей ЕГ та КГ за час проведення експерименту 2.5.

Таблиця 2.5.

Динаміка рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту та вжитку в дітей третього року життя за результатами констатувального та контрольного етапів експерименту (у %)

Група	Рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту та вжитку %						Критерії
	Високий		Середній		Низький		
	конс	контр	конс	контр	конс	контр	
ЕГ	20	55	55	45	25	5	Мотиваційний
	20	45	50	55	30	10	Когнітивний
КГ	20	25	60	65	20	10	Мотиваційний
	15	20	45	55	30	25	Когнітивний

Як бачимо з таблиці 2.5, кількісні зміни рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя наявні як в експериментальній, так і в контрольній групах. Водночас позитивна динаміка зростання цих рівнів є суттєвою лише в експериментальній групі.

У дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни в рівнях сформованості знань про предмети побуту і вжитку за когнітивним критерієм: високий рівень підвищився на 25%, середній – на 5%, низький рівень зменшився на 20%. У дітей контрольної групи відбулися незначні зміни: високий рівень підвищився на 5%, середній рівень збільшився 10 %, низький рівень відповідно зменшився на 5%. Отже, проведена нами робота з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя за когнітивним критерієм виявилася ефективною.

Щодо динаміки змін за мотиваційним критерієм можемо констатувати: кількість дітей ЕГ, віднесених до високого рівня, збільшилася на 35%, КГ – на 5 %; кількість дітей, віднесених до середнього рівня, зменшилася на 5% в ЕГ, в КГ

збільшилася на 5 % кількість дітей ЕГ, віднесених до низького рівня, зменшилося на 20%, дітей КГ – 10%.

Отже, проведені контрольні зрізи підтвердили ефективність розробленої нами системи роботи щодо формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку засобами ігрових вправ. Зафіксована відмінність результатів, одержаних у контрольній та експериментальній групах, – істотна і відбулася вона внаслідок ефективного впровадження розробленої системи роботи.

Висновки до другого розділу

Для виявлення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя нами був проведений педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. В експерименті взяло участь по 20 дітей ЕГ і КГ третього року життя Олександрійського ЗДО № 35 та їх вихователі.

На констатувальному етапі дослідження з метою вивчення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя було визначено критерії та схарактеризовано показники: *мотиваційний критерій з показники*: дитина виявляє інтерес до предметів побуту і вжитку; переживає позитивні емоції під час дій з ними на занятті і в повсякденному житті; *когнітивний критерій з показники*: дитина знає предмети побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання; називає елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують.

На основі визначених критеріїв і показників було визначено рівні сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя: високий, середній і низький.

До кожного з критеріїв нами було дібрано низку експериментальних завдань.

Дослідження, проведене на констатувальному етапі, показало, що за всіма критеріями сформованість елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей експериментальної та контрольної груп переважно знаходиться на середньому рівні.

Відповідно до теоретичних засад і принципів організації і побудови експериментального дослідження нами було розроблено систему роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобами ігрових вправ. Робота з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку була організована відповідно до таких педагогічних умов: створення предметно-розвивального середовища, насиченого різними предметами побуту і вжитку, зорієнтованого на потреби і можливості малюків; планування в системі проведення ігрових вправ; стимулювання бажання дітей гратися, використовуючи предмети побуту і вжитку.

Для підвищення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку був складений план роботи, який передбачав заняття з формування в дітей експериментальної групи уявлень про предмети побуту і вжитку засобом ігрових вправ; на формування вміння дітей використовувати у практичній діяльності предмети побуту і вжитку. Робота з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку проводилася на заняттях з сенсорно-пізнавального мовленнєвого, художньо-естетичного розвитку тощо. Отримані знання з дітьми закріплювали в ігровій, трудовій діяльності. Нами були проведені такі заняття: «Гостей чекаємо, посуд добираємо», «Ми чекаємо гостей», «Наша оселя», «Дім (квартира)», «На прогулянку ідемо, одяг потрібний знайдемо», «Наші іграшки чудові», також проведені ігрові вправи, як «Знайди тінь», «У зайчика нова кімната», «Сервіруємо стіл», «Запрошуємо до обіду», «Одягнемо ляльку на прогулянку».

Ефективність запропонованої системи роботи визначали у процесі проведення контрольного зрізу із формування елементарних знань про предмети побуту і

вжитку в дітей третього року життя. Було встановлено тенденцію зростання кількості дітей на високому і середньому рівнях сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в експериментальній групі та зменшення на низькому рівні

Зокрема, під час прикінцевого зрізу в експериментальній групі із високим рівнем сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку за мотиваційним критерієм було виявлено 55% дітей (на констатувальному – 20%); середній рівень продемонстрували 45% (на констатувальному – 55%) дошкільників; на низькому рівні не залишилося 5 % (на констатувальному – 25%) дошкільників.

Водночас у контрольній групі дітей третього року життя з високим рівнем сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку за мотиваційним критерієм було зафіксовано 25% (на констатувальному – 20%); середній рівень продемонстрували 65% дошкільників (на констатувальному – 60%); на низькому рівні залишилося 20% (на констатувальному – 10%) дітей.

Щодо прикінцевого зрізу в експериментальній групі із високим рівнем сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку за когнітивним критерієм було виявлено 45% дітей (на констатувальному – 20%); середній рівень продемонстрували 55% (на констатувальному – 50%) дошкільників; на низькому рівні залишилося 10 % (на констатувальному – 30%) дошкільників.

Водночас у контрольній групі дітей третього року життя з високим рівнем сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку за когнітивним критерієм було зафіксовано 20% (на констатувальному – 15%); середній рівень продемонстрували 55% дошкільників (на констатувальному – 45%); на низькому рівні залишилося 25% (на констатувальному – 30%) дітей.

Отже, одержані експериментальні дані підтвердили ефективність розробленої експериментальної роботи з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу, а також виконавши експериментальне дослідження з проблеми формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя засобом ігрових вправ ми дійшли до наступних висновків:

1. З'ясовано, що ефективним ознайомлення дітей раннього віку з об'єктами предметного довкілля буде за умов оволодіння ними предметними діями. У процесі формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку у дітей розширюється коло пізнавальних інтересів, прагнення дітей не лише розглядати предмети, а й взаємодіяти з ними, ознайомлюватись з їх призначенням, повторювати та наслідувати дії дорослих. Визначено, що важливе місце у формуванні елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя належить ігровим вправам. Плануючи проведення ігрової вправи на занятті вихователь створює умови, що дадуть змогу кожній дитині набути знань про предмети побуту і вжитку; формує вміння дітей орієнтуватися в різних предметах побуту і вжитку; розвиває спостережливість, пізнавальний інтерес дітей до предметного світу, їх здатність емоційно відгукуватися на предмети навколишньої дійсності; виховує культуру сприймання.

2. З метою виявлення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей третього року життя було проведено педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. На констатувальному етапі було визначено критерії та схарактеризовано показники: *когнітивний критерій з показниками*: дитина знає предмети побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання; називає елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують; *мотиваційний критерій з показниками*: дитина виявляє інтерес до предметів побуту і вжитку; переживає позитивні емоції під час дій з ними на

занятті і в повсякденному житті. На основі визначених критеріїв і показників було визначено рівні сформованості сенсорної культури в дітей третього року життя: високий, середній і низький. До кожного з критеріїв нами було дібрано низку експериментальних завдань.

Для виявлення інтересу дітей третього року життя до предметів побуту і вжитку ми використали спостереження за дітьми в предметному докільлі. З метою з'ясування чи переживають діти третього року життя позитивні емоції під час дій з предметами побуту і вжитку на занятті і в повсякденному житті ми запропонували дитині пограти в гру «Маленькі помічники» у процесі якої фіксували, які емоції проявляє дитина по відношенню до предметів.

З метою визначення знань дітьми предметів побуту і вжитку, як ними користуватися, місце їх зберігання ми запропонували завдання «Лялька Оксана йде на прогулянку», метою якого було уточнення знань дітей про верхній одяг, його призначення, виховання бережливого ставлення до одягу.

З метою з'ясування чи називає дитина елементарні предмети побуту і вжитку, їх ознаки, призначення, дії, які з ними виконують ми запропонували дітям пограти в гру на липучках «Допоможи мамі навести порядок на кухні».

Дослідження, проведене на констатувальному етапі, показало, що за всіма критеріями сформованість елементарних знань про предмети побуту і вжитку в дітей експериментальної та контрольної груп переважно знаходиться на середньому рівні.

3. Для підвищення рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту і вжитку був складений план роботи, який передбачав проведення занять з використанням ігрових вправ з формування в дітей експериментальної групи уявлень про предмети побуту і вжитку. Робота з формування елементарних знань про предмети побуту і вжитку проводилася на заняттях з сенсорно-пізнавального, мовленнєвого, художньо-естетичного розвитку тощо.

Нами були проведені такі ігри-заняття: «Гостей чекаємо, посуд добираємо», «Ми чекаємо гостей», «Наша оселя», «Дім (квартира)», «На прогулянку ідемо, одяг потрібний знайдемо», «Наші іграшки чудові», також проведені ігри вправи та дидактичні вправи такі, як «Знайди тінь», «У зайчика нова кімната», «Сервіруємо стіл», «Запрошуємо до обіду», «Одягнемо ляльку на прогулянку» та ін.

Отримані знання з дітьми закріплювали в ігровій, трудовій діяльності, у повсякденному житті.

4. Контрольний етап дослідження підтвердив ефективність проведеної роботи з формування елементарних знань про предмети побуту вжитку в дітей третього року життя. Було встановлено значне зростання кількості дітей третього року життя в експериментальній групі, віднесених до високого і середнього рівнів сформованості елементарних знань про предмети побуту вжитку та зменшення на низькому рівні.

Отже, гіпотеза підтверджена, мета досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: Піроженко Т.О., Авт. кол-в: Байер О.М., Безсонова О.К.,Брежнєва О.Г., Гавриш Н. В., Загородня Л.П., Косенчук О.Г., Корнеєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н.В., Машовець М. А., Мордоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т. О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С. К.: Видавництво, 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovo%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль. «Мандрівець». 2017. 256 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : навч. посіб. К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
4. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. К. : Видавничий Дім “Слово”, 2007. 408 с.
5. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. Для дітей дошкільного віку - у 2-х част. Полтава, 2003; 2004.
6. Богуш АМ. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. К: Шкільний світ. 2006.
7. Бойко Л. Створення предметно-ігрового середовища для дітей раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 1. С. 57 – 62.
8. Бойченко Т. Психологічні особливості розвитку предметних дій у дітей раннього віку. URL: stud_konferenzia//2016_1/14.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
9. Борисова О., Тур М. Вплив ігрового середовища на формування творчої особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28(1). С. 38–42

- 10.Бурковська О.А., Кузьмук Л.І., Поніманська Т.І. Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину 3 року життя: методичний посібник. К.: Слово, 2013.
- 11.Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 256 с.
- 12.Васильєва Н.А. Відомі педагоги про розвивальне середовище для дітей дошкільного віку. *Шосткинський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 9 «Десняночка»*. URL: <http://shostka-dnz9.info/metodichna-sluzhba/seminari-i-konsultaci%D1%97-dlyapedagogiv/vidomi-pedagogi-pro-rozvivalne-seredovishhu-dlya-ditej-doshkilnogo-viku/> (дата звернення: 14.03.2021).
- 13.Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навчально-методичний посібник. Луганськ: Альма-матер, 2007.
- 14.Гагаріна Н. Створення розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах. *Вісник Черкаського університету*. 2010. №176 С. 34-38.
- 15.Гальперин П. Я. Психологическое различие орудий человека и вспомогательных средств у животных и его значение. *Хрестоматия по детской психологии* : сост. и ред. Г. В. Бурменская. М. : Педагогика, 1996. С. 156-168.
- 16.Гербова В. В. Виховання та розвиток дітей раннього віку: посібник для вихователя. Харків : Основа, 2000. 224 с.
- 17.Грядовкіна Ж. Через дію до пізнання : за ред. Ж. Грядовкіна, О. Решетняк. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 15-19.
- 18.Гурковська Т.Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. К.: Шк.світ, 2011.
- 19.Гуріна З. В. Психолого - педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія". Київ, 2007. 21 с.
- 20.Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років/ наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В.М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г.В.Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б Грінченка, 2020. 440 с.

21. Дитячий садок: Управління / Упоряд. Т. Вороніна. К.: Ред. Загальнопед. газ., 2005. 128 с.
22. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. С. 72-74.
23. Дитяча психологія: навч. посіб. для самостійної роботи студента : за ред. Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. К. : Академвидав, 2011. С. 81-82.
24. Ельконін Д.Б.. Вибрані психологічні праці, 1989. URL: <http://medbib.in.ua/izbrannyie-psihologicheskie-trudyi.html> (дата звернення: 4.02.2021).
25. Зайцева Л.І. Вивчення особливостей процесу організації ознайомлення дітей дошкільного віку з об'єктами довкілля. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2013. Вип. 3. С. 49–54.
26. Кащук Н. Специфіка організації предметно-ігрового середовища в контексті сенсорного розвитку дітей раннього віку. URL: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/kachuk.pdf> (дата звернення: 19.05.2021).
27. Крутій К.Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. *Дошкільна освіта*. 2008. № 2(20). С.9-20.
28. Лист МОН України. Щодо організації роботи в дошкільних навчальних закладах у 2020-2021 навчальному році №1/9-441 від 30.07.2020 р.
29. Лобода С. Сенсорні дидактичні ігри. *Дошкільне виховання*. 2007. № 10. С. 12-18
30. Логинова В. И. Формирование системности знаний у детей дошкольного возраста : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Л., 1984. 444 с.
31. Лохвицька Л. Сходінками пізнання навколишнього світу. Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. пр. *Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 2. С. 91– 104.

32. Лохвицька Л. В. Концептуальні засади проектування розвивального предметного середовища в дошкільних навчальних закладах. *Педагогічна теорія і практика: Зб. наук. пр. Київського міжнародного університету*. 2010. С. 159–169
33. Макаренко І., Янко О. Діти третього року життя в освітньому середовищі дошкільного навчального закладу: навчально-методичний посібник Луганськ, 2012
34. Новосьолова С. Л. Розвиваюче предметне середовище. М.: МДО, 1995. 174 с.
35. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. М.: Тривола, 1995, с.
36. Ознайомлення дошкільників із довкіллям. *Дитячий садок*. 2006. Груд. (№. 47). С. 2–21.
37. Олійник Л. М. Формування уявлень про властивості і співвідношення предметів у дітей раннього віку: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». К., 2005. 209 с.
38. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Наук. Кер. В.О. Огнев'юк. – Київ, 2016. 35 с.
39. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ-Рівне, 2006, с.138
40. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Карабаєва І. І., Гурковська Т. Л. Розвивальні ігри та вправи для дітей третього-четвертого року життя. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 64 с.
41. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академвидав», 2004. 456 с.
42. Поніманська Т.І, Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». К.:Видавничий Дім «Слово», 2004 352 с.
43. Поради психолога. Про важливість предметного світу в житті дитини. URL: <https://www.logoclub.com.ua/poradi-psikhologa/54-pro-vazhlivist-predmetnogo-svitu-v-zhitti-ditini> (дата звернення: 9.02.2021).

- 44.Провідна діяльність дітей раннього віку: становлення та розвиток. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. №1.
- 45.Провозюк Г.Г. Цікаві заняття для малят. Тернопіль: Мальва. 2006.
- 46.Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку : Метод. посіб. / Христ. дит. фонд "Unicef" ; За заг. ред. І. Д. Зверевої. К. : Кобза, 2004. 159 с.
- 47.Русова С. Вибрані педагогічні твори. К. : Освіта, 1996. 304 с.
- 48.Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
- 49.Сидельникова О. Д. Особистість дитини: самоставлення та самосвідомість. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 9. 2012. С.18-26.
- 50.Сидельникова О.Д. Ціннісне ставлення до власного Я як чинник розвитку особистості дитини дошкільного віку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012.Вип.16, книга 1. С. 303–310.
- 51.Смолюк С.В. Створення розвивального освітнього середовища в умовах закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 2. С. 188-191. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_2/40.pdf (дата звернення: 29.01.2021).
- 52.Сокурєнко О. О. Формуємо світогляд дитини в ігровій та дослідницькій діяльності. Миколаїв : МОППО, 2008. 124 с.
- 53.Усова А. П. Обучение в детском саду / под ред. А. В. Запорожца. М. : Просвещение, 1981. 98 с.
- 54.Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення. Навчально-методичний посібник / Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013.
- 55.Шелестова Л. В. Навчання читання як засіб інтелектуального розвитку дошкільників. *Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованих*

дошкільників: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 10-11 квіт. 2012 р. Одеса.– Київ : ТОВ Інформаційні системи, 2012. 192 с.

- 56.Швидка С.О. Середовище як умова формування пізнавальної діяльності дитини раннього віку. Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. 2017. Вип. № 1. С.136-141. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1189/1218> (дата звернення: 12.04.2021).
- 57.Я у Світі : програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. К. : МЦФЕР-Україна, 2019. 488 с.

